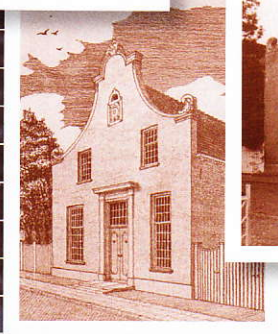

Boorn & Boerschop

Een uitgave van de heemkundevereniging
Bussemakerhuis Borne

*In dit blad worden artikelen
opgenomen met betrekking tot
historie, recht en volkskunde,
in het bijzonder die van
Borne, Zenderen en Hertme*

Colofon

De Heemkundevereniging Bussemakerhuis heeft als doel het opwekken van belangstelling voor historie, recht en volkskunde, in het bijzonder van de gemeente Borne en omgeving.

Bestuur van de vereniging

J.F.M. Hassels Mönning (voorzitter),
A.Mulders-Gordijn (secretaris),
H.J.M. Westerik (penningmeester),
H.J. Oude Aarninkhof, G.J.M. ter Beke,
G.H. Smoors, R. Blödtner-Leushuis,
H.A.M. Woolderink (leden).

Secretariaat

Meijlingsgaarde 1, 7622 HC Borne
tel.: 074 266 36 67
email: jmulders-borne@hetnet.nl

Lidmaatschap

Persoonlijk lidmaatschap € 16,- per jaar;
gezinslidmaatschap (2 personen per
gezin) € 21,- per jaar.

Bank

RABO-bank Borne, rek.nr. 14.56.37.409

Giro

115.75.24 t.n.v. de penningmeester
Heemkunde vereniging Bussemakerhuis

Redactie Boorn en Boerschop

R. Blödtner-Leushuis, J.F. Deckwitz,
H. Hassink, A. Tanke

Redactieadres

Blauwgras 68, 7623 GL Borne,
tel.: 074 266 59 92
e-mail: deckwitz@home.nl

Redactie ondersteuning en advies

J.J. Grootenboer,
J.B.F. Leuverink,
G.J.M. ter Beke

Omslag ontwerp

Paulien Hassink

Inzenden kopij

Aan het redactieadres. Het auteursrecht van de artikelen blijft berusten bij de afzonderlijke auteurs. De redactie behoudt zich het recht voor artikelen in te korten, te splitsen of te redigeren.

Verspreiding

Via de boekhandels Bruna en Ten Voorde, het Bussemakerhuis, VVV en de penningmeester van de heemkundevereniging, allen te Borne.

Losse nummers

€ 3,- (porto € 2,-)

Abonnement

Inbegrepen bij het lidmaatschap van de heemkundevereniging.

Overname van de inhoud van dit blad, of delen daaruit, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Inhoud

Colofon / Inhoudsopgave	<i>Redactie</i>	1
Van de redactie	<i>Redactie</i>	2
Nogmaals, de bruiloft van Elisabeth Spanjaard in 1896	<i>Hans Gloerich</i>	3
De V1 afvuurstelling in Azelo	<i>Robert Platenkamp</i>	6
De klokken in 'n toren van de oale keark	<i>Johan Kwast</i>	10
Een brug over de A-beek -2-	<i>Gerard A.B. Nijenhuis</i>	13
Rheine en Borne 25 jaar partnersteden	<i>Jaap Grootenboer en Jan Ramaker</i>	16
Dorp van toen en nu	<i>Gé Nijkamp</i>	18
Archeologische opgraving Bornsche Maten	<i>Arend-Jan Campagner</i>	19
Zo was 't, zo is 't	<i>Anja Tanke</i>	24
De VORG bestaat 150 jaar: een manifestatie in Zwolle	<i>Ria Blödtner-Leushuis</i>	25
Een rebus als toegift	<i>Hans Leuverink</i>	26
Fotowedstrijd . . ; hoe goed kent u Borne en omgeving	<i>Anja Tanke</i>	27
Bakker Van Kloeten	<i>Anonymus</i>	28
Open Monumentendag 2008	<i>Henk Westerik</i>	29
Boekpresentatie	<i>Jan Deckwitz</i>	30
Van de bestuurstafel	<i>Annemie Mulder</i>	31
Nog leverbare uitgaven	<i>Ria Blödtner</i>	32

Van de redactie

Boorn en Boerschop in zijn nieuwe jasje slaat aan; ook deze keer hebben we een aantal enthousiaste reacties ontvangen over de uitvoering van ons blad. Al met al een goede ontwikkeling waarmee de redactie zich gesteund weet door haar achterban, de lezer. Blijf reageren!!

Op de nieuwe rubriek "Fotowedstrijd" hebben nu meerdere lezers gereageerd, dus gaan we hier voorlopig mee door.

In dit nummer

Op het artikel "De bruiloft van Elisabeth Spanjaard" in het eerste nummer van Boorn en Boerschop van dit jaar zijn enkele reacties binnen gekomen. Op grond hiervan komt auteur *Hans Gloerich* nog eens terug op zijn verhaal en geeft een gedetailleerde aanvulling hierop.

Gebeurtenissen uit de tweede wereldoorlog duiken nog steeds op: over de "V1-afvuurstelling in Azelo", die aan de Bornerbroeksestraat heeft gefunctioneerd, gaat *Robert Platenkamp* nog eens in, mede naar aanleiding van overleveringen van bewoners uit de buurt.

Johan Kwast geeft de kerstsfeer uit de 50-er jaren van de vorige eeuw nog eens goed weer in zijn emotievol verhaal "De klokken in 'n toren van de oale kerk".

Ook komt emotie naar boven bij het lezen van "Dorp van toen en nu" van *Gé Nijkamp*.

Gerard A.B. Nijhuis vervolgt zijn artikel "Brug over de A-beek" met aanvullende informatie over de wegeaanleg en -onderhoud, en constateert dat óók in het begin van de 19e eeuw gemeenten het elkaar

lastig konden maken. Deze keer gaat het over de aanleg van kunstwegen tussen Weerselo en Borne en de aanbesteding van een nieuwe de brug in 1909.

Met de ontwikkeling van Stroom Esch, Bornsche Maten en het Bornsche Veld is bij archeologisch onderzoek materiaal gevonden waarbij een beeld is ontstaan van de ontwikkeling van Borne en omgeving vanaf de laatste ijstijd tot heden. *Arend-Jan Campagner* gaat met zijn artikel "Archeologische opgraving Bornsche Maten" in op de vondsten alhier en de conclusies die getrokken kunnen worden uit het onderzoek.

Aandacht wordt ook gegeven aan het 150 jarig bestaan van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis (VORG) en het 25 jarig bestaan van het partnerschap Borne / Rheine.

Voorts zijn er ook nu weer de vaste rubrieken "Zo was 't, zo is 't", "Fotowedstrijd", "Van de bestuurstafel", "Nog te leveren publicaties" en de "Boekbespreking". Kortom, weer een keur van aandachtspunten tegen een historische achtergrond van Borne.

Oald wörden is mooi, oald wean aait neet

Nogmaals, de bruiloft van Elisabeth Jacoba Spanjaard in 1896

Hans Gloerich

In het eerste nummer van Boorn en Boerschop van 2008 stond een artikel van mijn hand over het verzoek van David Spanjaard aan het bestuur van de Bornse R.K. Werkliedenvereniging om de bruiloft van zijn dochter Elisabeth Jacoba in het Josephgebouw aan de Ennekerdijk te mogen vieren. Deze stond gepland op 8 april 1896. Het bestuur ging soepel accoord, maar een luidruchtig deel van de achterban was er fel op tegen. Deels vanwege het groeiende zelfbewustzijn van de arbeidersbeweging in die tijd, maar ook - het mag niet verzwegen worden - vanwege sentimenten tegen het feit dat de grootste werkgever van Borne tot het joodse deel van de bevolking behoorde.

De gebroeders J.C.B.M. (Jan), links, en W.L.S. (Willem) Knuif in 1911. Dankzij de brieven die Jan aan zijn broer Willem en zijn zuster Susanna schreef, weten wij wat er gebeurde nadat David Spanjaard begin 1896 had verzocht om de bruiloft van zijn dochter vanwege familieomstandigheden in het St. Josephgebouw te mogen vieren.

Dat het verhaal niet in de vergetelheid is geraakt, danken we aan een brief, die kapelaan Bentla, die ook geestelijk adviseur van de R.K. Werkliedenvereniging was, over de kwestie aan de aartsbisschop van Utrecht schreef. Dat hij hiermee zijn directe chef, pastoor Hendriks passeerde, is hem opgebroken, zoals u in het artikel hebt kunnen lezen. Bentla's brief blijkt niet de enige bron te zijn waarin het conflict is beschreven.

Na de publicatie van het artikel stuurde mevrouw Thea Schoenmaker-Mulder uit Termunten hierop een reactie. Ze is in het bezit van een schriftje van haar oudoom Jan Knuif (1865-1939). Zijn voornamen waren voluit Joannes Caspar Melchior Balthasar, want hij was op Driekoningen (6 januari) geboren. Hij was o.m. de oprichter van de Bornse Boerenleenbank. In het schriftje legde hij afschriften vast van de brieven die hij aan familieleden stuurde. De brieven hielden hen op de hoogte van het laatste nieuws uit de familie en het dorp Borne. Jan Knuif schreef de brieven aan een broer en een zuster die uit Borne waren vertrokken. Zijn broer was W.L.S (Willem) Knuif (1870-1948), die toen kapelaan was in Veenhuizen. Bij zijn overlijden was hij pastoor in

Denekamp. Zijn zuster was S.G.S. (Susanna) Knuif, geboren in 1873, die als Zr. Anastasia was ingetreden in het klooster van de franciscanessen in het Brabantse Heythuizen. Deze persoonlijke documenten geven een aardig inkijkje in de gebeurtenissen en de felheid waarmee de opposanten tegenover elkaar stonden, evenals een jaar of tien daarvóór bij de strijd over de bouwplaats van de Stephanuskerk.

Op 7 maart 1896 schrijft Jan Knuif aan zijn broer Willem in Veenhuizen het volgende over de kwestie met Spanjaard:

“Er heerscht hier tegenwoordig ontzettende ruzie. Zie hier de aanleiding. David Spanjaard heeft van het Bestuur der Arb. vereeniging op zijn verzoek toestemming gekregen om de bruiloft van zijn dochter in april a.s. in het [St. Joseph]gebouw te houden. Zodra dit bekend werd, waren er onder de eereleden die dit afkeurenswaardig vonden en plan hadden te bedanken. Daarop zijn Hendrik Scholten en G.J. Braakhuis verleden week met eene lijst bij eereleden [rond]gegaan inhoudende een protest tegen het besluit van het bestuur, en met mededeeling dat zij bedankten indien het besluit niet werd ingetrokken.”

's Avonds hebben zij dit geteekend door 30 eereleeden, in het gebouw aan den Adviseur [kapelaan Bentla] ter hand gesteld, waarbij onmiddellijk het onweer uitbrak. Beiden even driftig hebben ze elkaar uitgescholden en de kapelaan en het Bestuur gezegd dat ze het besluit niet intrekken. De arbeiders waren woedend op de 30 onderteekenaars, zelfs zoo dat de bakkers den volgenden dag geen stoete meer konden verkoopen, kleermakers besteld werk uit huis werd gehaald, enz.

Verschillende onderteekenaars, beducht voor de wraak van de arbeiders en ook van de Spanjaards, die ook reeds van alles op de hoogte waren en (zeer laakbaar van het Bestuur) de lijst in huis hadden, trokken hunne handteekening in.

Ik heb ook geteekend en zie wel in dat het beter was geweest dit niet te doen, maar met terugtrekken kan men m.i. niets meer aan de zaak veranderen. M. Mulder [Matheus?] en meer anderen denken er ook zoo over.

De pastoor is op de zijde der protesteerenden, zoodat de verhouding tusschen pastoor en kapelaan zeer gespannen is. De kapelaan moet naar men zegt de pastoor wel om raad hebben gevraagd aangaande het verzoek van Spanjaard waarop de pastoor heeft gezegd: "Ik geef geen advies, je doet om mij toch wat je wilt", daarbij doelende op het Besluit van de arbeiders dat bij de vastenavond uitvoering ook jonge meisjes zijn toegelaten waar de pastoor zeer tegen was.

De kapelaan is dinsdag plotseling op reis gegaan, waarheen weet men niet. 't Is te hopen dat de gemoederen spoedig tot kalmte komen."

Op 8 juli 1896 schrijft Jan Knuif een brief aan zijn zuster Susanna, Zr. Anastasia, in Heythuyzen. Ook hier komt de kwestie Spanjaard-Hendriks-Bentla weer aan de orde. En passant verraadt hij zijn positie in het politieke spectrum van die tijd:

"Tot kapelaan te Hengelo is benoemd Mijnheer Heerschop van Vinkeveen en te Vinkeveen ... Kapl. Bentla. Dat was weer ('t is ongeveer veertien dagen geleden) een hele drukte in Borne. De arbeiders waren erg rumoerig en gaven natuurlijk de Pastoor, M. Mulder, Braakhuis en H. Scholten de schuld van de verplaatsing des Heeren Bentla.

In de tuin van de pastorie en bij H. Scholten hebben ze 's nachts eenige rooze-struiken erg vernield, waarop de marechaussee's eenige nachten bij genoemden hebben opgepast en bij de Pastoor een vijftal belhamels hebben betrapt die plan hadden de ruiten in te gooien. Jammer dat ze er maar een in handen hebben gekregen, een jongen van H.

De arbeiders hebben hun vertrekkende adviseur een cadeau aangeboden ter waarde van f 70,-. Ook de firma Spanjaard heeft hem met een geschenk vereerd.

Eenige burgers ('t ging uit van Rientjes en Schoemaker) hebben ook een collecte gehouden voor een cadeau. We hebben gedacht aan Uw

S.G.S. (Susanna) Knuif, kloosternaam Zr. Anastasia.

gezegde dat de onzijdige mogen[d]heden in de beste conditie verkeerden, [en] onze neutraliteit bewaard.

Onder ons gezegd vind ik het goed dat kapl. Bentla verplaatst is. De verhouding tusschen de Heeren was niet zooals die moest wezen, en de arbeiders waren onder zijne leiding te brutaal geworden.

We zitten nu zonder kapelaan en de arbeiders hebben geen adviseur. Tot opvolger van Bentla was benoemd de Eerw. Heer Welling, assistent te Doesburg, maar diens benoeming is door Mgr. ingetrokken, naar men zegt op verzoek van de Pastoor (of Deken) van Doesburg die hem graag wilde houden. We hebben nu als tijdelijk assistent Mijnheer de Laat, die vroeger in Hengelo is geweest. Voor 15 augustus zal er waarschijnlijk geen benoemd worden. (...)

Tijdens het veertig uren gebed is in de vroegmis van maandag (voor de arbeiders) door het vreeselijk gedrang de helft van de Communiebank aan gruzelementen omgeworpen. De schade bedraagt f 500 à f 600,-. Persoonlijke ongelukken kwamen er niet bij voor, stond in de courant."

In een tweede schrijven aan Susanna van 7 augustus 1896 schijft Jan Knuif dat de communiebank weer in orde is en dat Femia Tusveld de schade op zich genomen heeft, zodat de pastoor de opbrengst voor een ander doel kan besteden.

Eerder dan Jan Knuif verwachtte, kreeg kapelaan Bentla al op 30 juli 1896 een opvolger in de persoon van kapelaan Ledel, die tot 13 juni 1902 in Borne zou blijven.

Uit het notulenboek van de R.K. Werklieden-vereeninging dat wordt bewaard in het gemeentearchief van Borne blijkt, dat het verzoek van Spanjaard is besproken in de bestuursvergade-

ring van 11 februari 1896. Daarbij werd met algemene stemmen goedgevonden de zaal in het St. Joseph-gebouw "vrij af te staan, zonder daarvoor huur te vragen". Zoals reeds gemeld vond dit besluit niet bij alle leden evenveel instemming.

Secretaris J. Jeursen heeft er in het notulenboek een memorie aan gewijd, waarin wordt gesteld dat Hendrik Scholten het initiatief heeft genomen om met een protestlijst bij de ereleden langs te gaan. Het bestuur hield echter voet bij stuk, ook toen Scholten op 26 februari 1896 de handtekeningen had aangeboden.

Zoals Jan Knuif aan zijn zuster Susanna schreef, kwam Spanjaard al snel een en en ander ter ore en hij zag ervan af de bruiloft in het St. Josephgebouw te houden. En hiermee is de vraag van de nieuwsgierigen beantwoord.

Bronnen:

Boek *Bonje in Borne*; auteur: Hans Gloerich;
Archief: Thea Schoenmaker - Mulder;
Foto's: archief Thea Schoenmaker – Mulder en het gemeentearchief

Grotestraat vóór 1901. Midden op straat staan bakker Groothengel (rechts) en meester Schaafsma (links). Geheel links mej. Fauth voor haar winkel in galanteriën, zij verkocht ook ansichtkaarten. Naast haar staat Marie van Hal. De derde dame is onbekend.

Rechts de woning van Knuif achter de leibomen. Op deze plek werd in 1941 de Boerenleenbank gebouwd. Achter de kar, de woning van Egberink, bijgenaamd de Strotte. In het kleine huisje tussen Groothengel en Schaafsma woonde Hannink, bijgenaamd n' Dreejer. Ernaast de bakkerij van Immerman, te herkennen aan de 2 dunne boompjes voor het huis. Vervolgens de kruising met de Oude Almeloseweg.

Op de andere hoek Grotestraat/Oude Almeloseweg de woning (met deur in de hoek) van Telgenkamp en Smienk. Nu zit hier de schoenzaak van Ten Buren. (foto: gemeentearchief)

De V1 afvuurstelling in Azelo

Robert J. Platenkamp

Ten zuiden van de provinciale weg van Bornerbroek naar Borne, vlak na Aannemersbedrijf Platenkamp, vindt men in een dennenbos nog een aantal stille getuigen uit de oorlogsjaren. Het zijn betonpoeren, die eens het fundament vormden van een V1 afvuurstelling. De stelling is aangelegd in januari en februari 1945 en is tot de bevrijding in gebruik geweest. De poeren vormen een dubbele rij en zijn gericht op het zuidwesten. Vanaf hier werd Antwerpen met V1's bestookt.

Op zoek naar een geschikte locatie

Op 4 september 1944 bevrijdde de 11de Britse tankdivisie de Belgische havenstad Antwerpen. Midden september trokken Canadese troepen Zeeland binnen. Na felle gevechten zuiverden zij het Scheldegebied van Duitsers, zodat de zeehaven van Antwerpen weer gebruikt kon worden voor de grootscheepse aanvoer van troepen, materieel en wapens. De Duitsers waren niet meer bij machte om de havenstad weer in handen te krijgen.

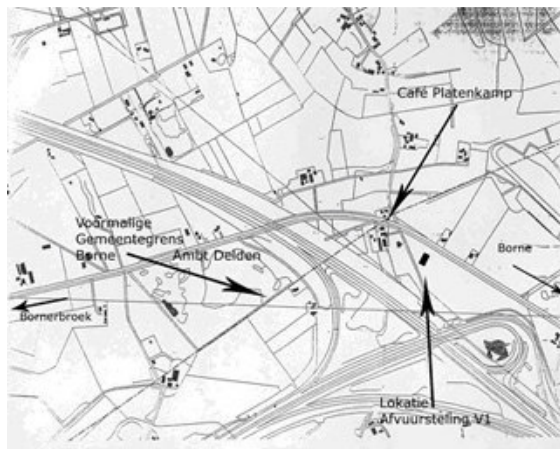
In de herfst van 1944 zochten de Duitsers in onze regio naar plekken van waar het vuur met behulp van V1's op Antwerpen zou kunnen worden geopend. Nodig waren afvuurgebieden die een goede camouflage boden tegen geallieerde luchtaanvallen en die tegelijkertijd goed bereikbaar waren zowel per spoor als over de weg. Op 11, 12, 13 en 14 december 1944 deden Duitse officieren in Azelo onderzoek naar locaties die geschikt waren om afvuurstellingen te bouwen. Onder andere vonden ze zo'n plek in Bornerbroek, nabij café Platenkamp. De afvuurstelling bij Platenkamp lag in de buurtschap Azelo, destijds nog net op het grondgebied van Ambt Delden. De keuze viel op het dennenbos nabij het toenmalige café annex aannemersbedrijf van Hendrikus ("Dieks) Platenkamp, Bornerbroeksestraat B5, Ambt Delden. Het bosperceel was eigendom van barones Marie van Heeckeren van Wassenaer van Twickel.

De mensen in de omgeving

Het terrein en de naaste omgeving daarvan werd tot *Sperrgebiet* verklaard. De buurtbewoners moesten op stel en sprong huis en haard verlaten. Op dinsdag 2 januari 1945 kreeg aannemer Platenkamp het bevel om binnen twee en halve dag met zijn gezin naar elders te vertrekken. Hij moest zelf maar zien waar naar toe. Ook de naburige bewoners van de Bornsestraat, de gezinnen H. Roesink en J. Asteleijner, werden gedwongen om te evacueren. De officier die de leiding had over de Azelose stelling vorderde de burgerwoning van Sam de Jonge, ook wel "de Valkerij" genoemd. Waar Sam de Jonge in die periode verbleef is niet bekend. Het gezin Roesink verhuisde naar de boerderij van Harink aan de Braamhaarsstraat in Azelo. Een eindje verder richting Bornerbroek, aan de huidige Stobbenhorst, kregen Lute Santen, zijn vrouw Anna en zijn zoon Stefanus onderdak op de grote boerderij van Arkink. Daar was het echter niet

Luchtfoto van het café en aannemersbedrijf Platenkamp bij de kruising. Rechts van de kruising, in het bos, is nog te zien waar de afvuurstelling lag

Kaartje met daarop de huidige situatie aangegeven.

minder gevaarlijk, zoals later zou blijken. Dieks Platenkamp ging met zijn gezin tijdelijk inwonen bij zijn broer Engbertus ("Bets") Platenkamp en diens vrouw aan de Almelseweg B5 te Ambt Delden. Vier weken later, op 2 februari 1945, voegde zich ook de jonge Tonnie Bokelman uit Amsterdam bij hen. Voedselschaarste was in het westen aan de orde van de dag. Een groot aantal

kinderen uit de randstad kwam bij gastgezinnen weer op krachten, waaronder ook Tonnie Bokelman.

H. Platenkamp-Krooshoop

E. Platenkamp

Café Platenkamp aan de Bornerbroeksestraat. Achter dit café in het bos was de afvuurstelling voor de V1 ingericht.

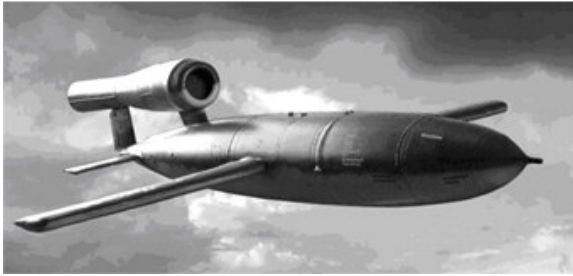
De inrichting

Italiaanse dwangarbeiders bouwden de fundamenten van de afvuurstelling. Ze kapten bomen, groeven funderingen uit en stortten beton. Italianen zijn van oudsher zeer bedreven in het vervaardigen van betonwerken. Van 20 tot 31 januari 1945 vroom het matig tot streng, zodat de bouw stil kwam te liggen. Op 31 januari viel de dooi in en konden de werkzaamheden worden hervat. De dwangarbeiders waren ondergebracht in de R.K. school in Zenderen. Volgens overlevering werden ze door de Duitsers slecht behandeld en leden ze honger. In elk geval kwam één Italiaan bij de bouwwerkzaamheden om het leven. Hij werd begraven op de R.K. begraafplaats in Zenderen.

De werkzaamheden vonden in het geheim plaats. Grote camouflagenetten schermde de bouwplaats af. De weg van Bornerbroek naar Borne was op twee plaatsen afgezet. Aan de Bornse kant was een slagboom geplaatst ter hoogte van Roesink en aan de Bornerbroekse kant bij de boerderij van Huisstede (nadien woonde hier de familie B. Kenkhuis-Huisstede). Gerard Arkink, wonend aan de Stobbenhorst, vertelt dat Herman Braakhuis, de mulder uit Bornerbroek, geen toestemming kreeg om met paard en wagen door te rijden. Hij mocht het paard

wel door laten lopen maar hijzelf moest via een omweg verder gaan. Het paard kende de weg goed en Braakhuis haalde het later weer in. Zodra de betonnen fundamenten gereed waren monterden Duitse technici de stalen opbouw. De baan was opgebouwd uit stalen elementen van elk 2½ meter die aan elkaar waren gemonteerd tot een baan van 46,5 meter lengte. Het begin van de baan lag min of meer op maaiveldhoogte, het eind liep 5 meter omhoog. De werking van de afvuurstelling was gebaseerd op een katapult. Over de gehele lengte van de startbaan bevond zich direct onder de bovenste plaat een stalen pijp. Daarin bewoog zich een grote stalen zuiger, ook wel plunger genoemd. Over de totale lengte van de baan bevond zich in de bovenzijde van de pijp en de afdekplaat een gleuf. Bij het afschieten werd de V1 vastgeklinkt aan de haak. Vervolgens werd de plunger met behulp van stoomkracht met grote snelheid door de stalen pijp geperst. Vlak voor het einde van de startbaan koppelde de V1 zich los van de haak en schoot het luchtruim in waarna het toestel op eigen kracht verder vloog. Tenminste, als het functioneerde. De "stoomkracht" werd opgewekt door een chemische reactie tussen calciumpermanganaat en waterstofperoxide. Bij het afschieten werd in 0,6 seconde een snelheid bereikt van ongeveer 394 km per uur. De V1 zelf was een geleid projectiel, een voorloper van de kruisraket. De officiële naam was Fieseler Fi 103. Het projectiel had de vorm van een klein vliegtuigje met een lengte van ongeveer 8 meter. Door een opening stak een haak die verbonden was aan de plunger. Achterop de romp was een straalpijp gemonteerd met daarin de straalmotor. In de neus, die gemaakt was van hout en licht staal, bevond zich de springstof. Hiervoor gebruikten de Duitsers trotyl, later ook wel TNT genoemd. De V1 was verder voorzien van persluchtballen, een gyrokompass, een automatische piloot, ontstekers en een kleine servomotor voor bediening van de trimvlakken. Zijn topsnelheid bedroeg 655 km per uur en de reikwijdte was 250 tot 370 km. Het projectiel had een donkergroene kleur. De fabricage vond plaats door dwangarbeiders in het Volkswagenwerk Fallersleben en in de Kohnsteinberg te Niedersachswerfen. Het transport naar de afvuurgebieden verliep per spoor. Op het station Borne werden de wagons met hun explosieve lading onder andere naar het terrein van textielabriek Spanjaard gerangeerd. Menigeen zal zich nog de spoorrails in de Parallelweg kunnen herinneren. Tegenover het station bevond zich een Romneyloods waar de projectielen werden geassembleerd en opgeslagen. Vandaar werden de projectielen in speciale vrachtwagens geladen en naar de diverse afvuurstellingen vervoerd. Nabij de Bornsestraat in Delden, niet ver van de Noordmolen, bevond zich eveneens een opslagplaats. Het depot lag in een eiken-/beukenbos aan de zijde van de Twickeler Boerderij Brinkhuis. De Bornsestraat was afgesloten voor al het verkeer.

De aangevoerde projectielen misten nog vleugels. Montage daarvan vond elders plaats. Van deze opslagplaats ging het transport met vrachtwagens naar de afvuurstellingen in Azelo en het Nijrees.

Het vergeldingswapen V1, lang 7,75 m, spanwijdte 4,9 m, gewicht ca. 2000 kg

Bemanning van de afvuurstelling

Ongeveer 60 soldaten van het tweede Flakregiment bemanden de afvuurstelling. Op 22 januari 1945 werden ze afgelost door hun collega's van het eerste Flakregiment. De commandopost van de groep Bolkshoek–Nijrees–Platenkamp was gevestigd in de R.K. pastorie van Hertme. De bevelvoerend officier, Hauptmann Kasperek, was, tezamen met enkele luitenanten, ingekwartierd bij pastoor Van de Grootveheen.

De lancering

Op 12 februari 1945, toen het einde van de oorlog met rasse schreden naderde, vond in Azelo de eerste V1-lancering plaats. Vrijwel direct bleek de boerderij van Bets Platenkamp aan de Almeloseweg B5 in de gevarenzone te liggen. Bij de lancering van de V1 schoot de plunger met grote snelheid uit de afvuurstelling en kwam daarna enkele honderden meters verder neer op de Braamhaar-Es, op de akker van Bernard Groothuis ("Van de Wal"). Het gevaarte stuitte daarna nog tientallen meters verder, naar het erf van E. Platenkamp. Een van de plungers baande zich moeiteloos een weg door de volle hooischuur. Een andere liet een appelboom afknappen als een luciferhoutje. Bertus Platenkamp, de jongste zoon van de aannemer en toen 15 jaar oud, herinnert zich dat een Duitse soldaat, hij heette Nusmeijer, zijn vader en oom aanraade zo snel mogelijk te vertrekken. Nusmeijer sprak goed Twents, want hij woonde net over de grens bij Gronau. Ze hadden wel de gelegenheid gekregen om de kapschuur die direct in het schootveld stond te demonteren. Zodra bij de lanceerinrichting een fluitsignaal klonk, zo vertelt Bertus Platenkamp, moesten we direct naar de rand van de es lopen om daar de lancering af te wachten. Dat was de plek die volgens Nusmeijer veilig genoeg was. Daarna mochten ze weer verder werken.

Na de bevrijding bleken de plungers een groot gat in de akker van Bernard Groothuis te hebben geslagen. De meeste plungers misten de boerderij van oom Bets, aldus Bertus Platenkamp, en kwamen uiteindelijk terecht in de wei achter het erf. Wel sloeg

een plunger een gat in de buitenmuur aan de voorzijde van de woning, dicht bij de buitendeur. De beide broers Platenkamp verhuisden half februari tijdelijk naar boerderij De Braamhaar, Almeloseweg B3, Ambt Delden, waar hun oudste broer Herman met zijn gezin woonde. Ook de Amsterdamse logé Tonnie Bokelman ging mee.

Bertus Platenkamp keek daar 's avonds wel eens naar het afschieten. Hij herinnert zich als de dag van gisteren hoe een V1 met een grote staartvlam het luchtruim koos en achter de wolken verdween. Op een gegeven moment keerde het lawaai van de straalaandrijving echter terug en uit de wolken schoot het toestel recht op hem af. "Ik dacht dat mijn laatste ogenblikken waren aangebroken" vervolgt Bertus, "maar het toestel veranderde op het laatste moment van richting". De V1 kwam neer achter de boerderij van Ten Duis, op een heideveldje aan de zandweg van de zessprong naar Arkink – de Kötte. Het afschieten vond altijd 's avonds en 's nachts plaats. Bertus Platenkamp weet nog dat er op een nacht maar liefst zestien lanceringen plaats vonden.

Wat is nog bruikbaar na een mislukte lancering

Met de regelmaat van de klok mislukten lanceringen. Het projectiel kwam dan niet ver van de afvuurstelling terecht. De Duitsers verwijderden dan meteen de ontsteking uit de neus van het toestel, zodat er geen gevaar meer voor ontploffing bestond. Het toestel werd vervolgens door de Duitsers in brand gestoken. Gerard Arkink, nu wonend aan de Stobbenhorst, weet te vertellen dat de hele wei tussen Arkink en Bets Platenkamp vol lag met ondeugdelijke projectielen.

Het kwam ook voor dat buurtbewoners de benzine aftapten en het toestel, voor zover mogelijk, demonteerden. De Duitsers stonden dat ook toe: "We hebben ongeveer vier of vijf toestellen uit elkaar gehaald", zegt Bertus Platenkamp. "In de neus zat gele springstof (trotyl), die we dan thuis gebruikten voor het stoken van de fornuispot". "De springstof kon je in kleine blokjes verdelen, zodat je het gecontroleerd kon laten branden". "Een te grote hoeveelheid liet de fornuispot langzaam maar zeker doorbranden en dat was nou ook weer niet de bedoeling". "Een klein beetje was voldoende voor een flink vuur. Een paar persluchtballen, ca 60 cm in doorsnede, hebben we doormidden gebrand". "Later gebruikten we die als buitendrinkbakken voor de kippen en de varkens".

Bertus Platenkamp herinnert zich verder dat zich achterin de romp van het toestel een dikke rol met flyers bevond. Daarop stond de tekst "The first of May". Hoe de tekst verder verliep is niet meer bekend. Bijzondere aandacht had hij ook voor de straalaandrijving. Onderdeel van de inlaatpijp vormde een radiator die voorzien was van allerlei slangetjes.

Mislukte lanceringen

De familie J. Asteleijner, die tegenover het café Platenkamp woonde, was begin januari 1945 tijdelijk verhuisd naar de boerderij van Arkink. De boerderij lag in de gemeente Borne, al liep de gemeentegrens tussen Borne en Ambt Delden dwars door het hoofdgebouw. Ook het gezin Santen had hier onderdak gekregen. Lute, Anna en hun zoon Stefanus bewoonden het voorste gedeelte van de schuur naast het hoofdgebouw. Achterin stond wat vee, een paar pinken en enkele varkens.

Op dinsdag 20 februari 1945 boorde zich een V1 door de schuur. Dat gebeurde rond 11 uur 's ochtends. Het projectiel ontplofte niet, maar van de schuur bleef weinig meer over dan een rokende puinhoop. Het dak was verdwenen, slechts een paar muren stonden nog overeind. Riek Engbers – Asteleijner, toen een kind van een jaar of tien, bevond zich in de boerderij maar werd door de luchtdruk tegen een gemetselde bak geslingerd waarin melkbussen werden gekoeld. Ze herinnert zich dat Anna Santen uit de puinhopen te voorschijn kwam met tot krulletjes verbrande haren. Jan Ensink, die bij Arkink als knecht werkzaam was, lag achterin de verwoeste schuur languit op de grond. "Ik dacht dat hij verongelukt was, zegt Gerard Arkink, destijds 21 jaar". Ensink is korte tijd opgenomen geweest in het ziekenhuis, maar hij bracht het er gelukkig goed af. De Duitsers waren snel ter plaatse. Ze maakten de gewonde pinken en varkens met een paar schoten af, aldus Arkink. De evacuees besloten een veiliger plek te zoeken. De Asteleijners gingen naar Vlaskamp op het Tusveld. Het gezin Arkink vertrok met de levende have naar de grote boerderij van Demmer (bijnaam Geerman) in de Wateregge in Albergen.

De laatste lancering

Op Witte Donderdag 29 maart 1945 vond in Azelo de laatste V1 lancering plaats. Deze kwam neer bij de boerderij van Bokdam (Röttink) in Bornerbroek. Bij de nadering van de Canadezen bliezen Duitse Sprengkommando's de afvuurstelling op. Dat gebeurde op Goede Vrijdag 30 maart 1945 rond 20.00u. De Duitsers informeerden de bewoners van het Tusveld van tevoren. Riek Engbers – Asteleijner vertelt dat ze samen met de families Meulenkamp en Vlaskamp in een zelfgemaakte schuilgelegenheid op het Tusveld de ontploffing meemaakte. Bertus Platenkamp zegt op de Braamhaar niets van de explosie te hebben gehoord. Het waaide die avond flink, er stond een stevige zuidwestenwind. Vandaar dat de explosie op het Tusveld wel werd waargenomen, maar ten zuiden van de lanceerinrichting niet of nauwelijks. De afvuurstelling was doormidden gebroken en wees recht omhoog. De boerenwoning van Asteleijner bleek bij terugkeer van het gezin behoorlijk beschadigd. De ruiten lagen aan diggelen,

de deuren lagen eruit en verschillende kozijnen waren weggebroken.

Ook de schade aan de woning, het café en de aannemerswerkplaats van Dieks Platenkamp bleek aanzienlijk. Alle planken van de timmerloods waren verdwenen, aldus Bertus Platenkamp. Het zou heel goed kunnen zijn dat de planken zijn gebruikt voor het maken van de bekisting voor de betonfundamenten. Het kan haast niet dat de Duitsers al die planken hebben opgestookt.

De Directie van de Wederopbouw en de Volkshuisvesting, afdeling Financiën en oorlogsschade, keerde een schadevergoeding uit. De laatste termijn daarvan werd overigens pas in 1956 uitbetaald.

Een opgeblazen V1-lanceerinrichting in ogenschouwing genomen door het Canadese bevrijdingsleger

Eén stalen cylinder, afkomstig van de lanceerinstallatie en onderdeel van een compressor, bleef bewaard op het erf van Bets Platenkamp. Jarenlang werd de zware stalen rol daar gebruikt als grondwals. Het agrarisch gebruik is allang gestaakt, maar de onverwoestbare rol ligt er nog steeds. De stalen opbouw van de afvuurstelling werd gedemonteerd en als oud ijzer afgevoerd. Zo getuigen in het bos aan de Bornsestraat alleen nog de betonpoeren van de grimmige vergeldingsacties uit de laatste maanden van de oorlog. Stille getuigen, die de herinnering aan het oorlogsgeweld levend houden.

Bronnen

1. In verdrukking, verzet en vrijheid (H. Noordhuis, G.P. ter Braak en M.F.S. Kienhuis)
2. In de schaduw van de adelaar (C. Cornelissen, J. Slettenhaar)
3. Ambt Delden 1940 - 1945 (B. Wennekink)
4. Van V1 tot ruimtevaart (G.J.I. Kokhuis)

De klokken in 'n toren van de oale keark

'n kers- eandejoarsverhaal, vriej noar ennige woargebuurde verhalen.

Johan Kwast

Net as in vuurgoande joaren, is de zaal van “ 't Gebouw ” wier good vol. 'n Joarlijkse familieoawend van de jongerenvereniging beheurt tot de heugtepeunten in eur verenigingsleawen. Al nen tiedlaank hebt z'in groepsverbaand met volksdaansen gangs 'ewes, aanderen hebt mooie schetsen instudeerd. 't Jongerenkoor en de muziekgroep, dee al joaren as “good” bekeand stoat, zölt zich der ok loaten heuren. 't Is der aaltied gezellig op den oawend en doar wilt de leu wal op ofkommen; wat woar is, is woar.

Willemien spölt in de muziekgroep eur petiejke met, op banjo, of döt op 't moondöargel; en as 't zo oetkeump zingt zee ok nog solo.

Wee is Willemien ?

Willemien is ne naa plezearige en wierige deern. Luk nen wipstet za-k mear zeggen, mear dat loat hen.

't Kan zich in vö! bochten smieten en steet nooit van wieden te kieken.

As heel klean wich is et in Boorn, bij 'n keenderloos gezin onderbrach en doar as eagen op'enömmen. Zee hef et der good en zo veult zee dat ok. Noa de leagere school en de MULO, hef zee de verpleegtersopleiding doan.

En . . . noe is zee, al 'n klean joar, as “zuster Willemien van 't Greune Kruus”, bij nen hoop leu bekeand. Oonderdoems wont Willemien ok in 't Kruusgebouw, dan is zee voort bij de haand as “de

Het voormalig Zusterhuis van het Groene Kruis aan de Kanaalweg (nu Dunantstraat). Rechts is nog een deel van de dependance van het Groene Kruisgebouw te zien.

zuster” woareargens neudig is. Willemien hef al nen tiedlaank umgaank met Henk, ok een van de muziekgroep.

Henk kan aardig op 't moondöargel gewörden en met Willemien zingt-e ok wal ees 'n duet, as 't zo oetvaalt.

Dee twee ma'jt zich geern.

Henk boerket, met ziene oale leu, op 'n heanig spulke, de kaant van Oazel oet. Met de tied krig hee 't boerderiejke op naam en dan zal et met eur beaden wal op trouwen oetdreaien.

Henk is gek op 't boerenweark en pröt aaltied van: “woar eeken wast, wont ok leu dee doarbij past”.

En . . . doar lig noe precies ok 't probleem.

Willemien kan en wil later absloet nich op 'n boer wonnen en wearcken.

En as 't der inzit, wil zee ok nog wat van de wiedewereld zeen.

't Is mear better dat zee 't oet maakt; zo kan't toch nich wat wörden.

Zee beslöt: “zee maakt der 'n ean an!”

Zee geet emigreren en wal zo rap meugelijk.

Eur besloet steet vaste.

Henk kan der niks an zeggen, doar keant-e Willemien wal vuur; “'t is nich aans”. 't Geet em duur 'n hard bot, dat-e oawer 'n paar dage al Willemien vuurgood kwiet is, en eur nich wier zal zeen.

Ankommenden maandag al, reast Willemien of noar Canada. 't Hef doar nog wal gin weark, mear zee as verpleegster, kan doar, ducht eur, weark genog kriegen. “Dat zal zich wal redden”.

Eur besloet is nog mear bij 'n paar leu bekeand en dee möt zich der oawer stilhoolen.

Nog twee nummers te spöllen en dan zit 'n geslaagden familieoawend der op. Dan zal 'n vuurzitter alman bedaanken en ok bekeand maken dat zee jammer genog onverwochts ofshead möt nemmen van Willemien.

't Slöt in; alman is der stil van.

“Zuster Willemien emigreren?” “Wat is der inees in Boorn toch an de haand?” “Zee hef et hier toch good, noe dan!”

De leu snapt der niks van. 't Fiene wördt ze der nich van gewaar, en dat hoof ok nich.

“Dat et noe ok met Henk van de baan is, dat lig wal vuur de haand.” “Jammer, meer as jammer is 't!”

Nen eankelen dech: “Och, ne schiere deern, ne aardige zuster, dee zal der doar vraag of laat nog wal een tegen de hoed anlopen”.

De eerste tied wördt der nog wal ees schreewen, mear 't wördt al meender, en zo heult et vanzölf op. Henk boerket verdan.

't Vaalt em nich met Willemien oet de gedachen te zetten; mear wat zal-e.

As ennige joaren later de oale leu, kot noa mekaar, nogal reukeloos oet de tied komt, wördt et der vuur Henk nich better op. 't Boerken kan zo gin staand hoolen. En met de schaalvergroting zöt-e et nich zitten. Hee möt zich mear saneren loaten. Gelukkig krig-e weark op " 'n Boerenboond". Och, 't bevaalt em der nog wal zovöl, mear der geet toch niks vuur boerenweark, op 'n eagen spul.

Joaren later krig Henk der loch van dat der op "Buren" ne zoargboerderiej zal kommen.

Zorgboerderij "Groot Buren" in Azelo

Hee schrif op ne advertentie vuur bedrijfsleider; en doar hef-e geluk, hee wördt beneumd. Met jongeleu optrekken, dee nich vuur zichzölf könt zoargen en dee hier onder goo begeleiding könt wearken, dat weark, dat lig Henk wal. Mear in ziene vrieje tied zit-e nog wal alleen te kieken, en doar weant-e nooit an.

An verkering, doar begeent-e mear nich wier an. Hee möt zich der mear alleen duur hen wosselen.

De joaren slept zich verdan en noe bi-w ne kleane 20 joar wieder.

Hoo is 't oonderdoems in Canada goan?

Willemien krig inderdoad gauw weark in zeekenhuuze en 't mag der ok geern wean. Och joa, alns is niej en a-j joonk bint en oe der enthousiast tegenan gooit, kö-j 't doar wal oethoolen. Mear . . . , zo heanig an wördt dat meender. Noa verloop van joaren löp Willemien tegen nen vloten keerl an. 'n Luk te vlot en hee is nog slim onbetrouwbaar ok. Den lapzwans heult der nog meer vrowleu op noa, mear Willemien hef dat voort nich in de gaten. As der oeteandelijk vragen komt, löt hee eur op slag de hakken zeen.

Wal heult Willemien, noar 'n paar wekke later blik, der wat an oawer.

Doar zit zee noe, wied vot, met nen kleanen den nich heelmoals spoort zo as de meeste keender. De jong hef zee Henry neumt; "Boy Henry", zeg Willemien.

"Boy Henry" hef nen voarm van autisme, leawt völ in 'n eagen wereldje, reageert troag, krig wat dinge nich good met en 't verstaand heult ok nich oawer. Willemien pokkelt der wat of. Met de jong kan zee zich redden, mear doar he-j dan ok alns wal met

'ezeg. 't Wördt vuur Willemien 'n zwoar en zoer leawen. Toch prebeert zee, al was 't alleen mear vuur de jong, der et beste van te maken. "Boy Henry" is noe oonderhaand kot an twaalf joar oald; en Willemien wördt alverdan onröstiger en meender zeker van eurzölf. Op 'n doer kan zee de opvoeding alleen nich meer an; 't löp eur oawer de köarve, zee trek et nich meer. Dat is duudelijk.

Der möt wat gebuuren.

Al joaren riept bij Willemien 't plan um wierum te goan noar de oale grond, noar Boorn.

Eure gedachen komt doar alverdan wier op oet. "Joa . . . , dat zal duurgoan, mear wanneer?"

Gelukkig hef zee ieder joar ne kleanigheid op zied können leggen en as dat, volgens eur, genog is vuur de wierumreaze, löt zee op slag 't zeekenhoes vuur wat 't is.

Zee haank 't verloop oet; grip 't weanige dat zee met kan nemmen bij mekaar, en heult et der tusken oet. Vot, Canada oet; met de jong op Hollaand opan. As alns 'n betje met zit, kan zee dagens vuur de Kersdage nog in

Boorn wean. En dat lukt. Bij de VVV krig zee 'n adres vuur "Berre en 'n luk te etten."

Eers is t hier nog wal wat onwennig; wat wi-j ok, noa zovöl joar. Mear . . . , as Willemien op 't mirreweenterhoorn heurt bloazen, gif eur dat mood; 'n geveul van: "Der wier wean".

En . . . , as zich 's oawens de klokken van de Oale Keark loat heuren, schöt eur 't gemood vol. Klokken dee oproopt vuur 'n kersnachdiens. Kom-kom, kom-kom, kom-kom, . . . doot der klokken. Doar möt zee hen.

As zee rap is, kan zee 'n diens nog metmaken.

De keark zit al staampvol.

Met möaite veendt zee op de leste rieg, in 'n hook tegen de muur, nog ruimte vuur eur en de jong.

"Boy Henry" dreumt in zien eagen gedachtenwereld; hef genog an 't kieken noar de kearsen in 'n groten kersboom en de muurschilderingen. De machtige öargelklaanken veendt-e ok mooi, dat kö-j wal an em zeen.

Van wat der 'zeg en 'zungen wördt, doar versteet-e niks van.

Noe wilt ze zingen van gezang 127;

*"Gaat, stillen in den lande,
Uw Koning te gemoet,
De intocht is ophanden
Van Hem die wonderen doet."*

En zo verdan.

Zachjes, schuchter, zeenk Willemien met;

Dan volgt der nog vers 4, 5 en 7.

't Is net of 't ampat eur angeet.

En dan zealt eure gedachten vot, in de tied van toen.
Hoo de jeugd vroager op kersoawend de kearkklokken moch luuden; hoo zee noa 'n diens te hoope noar Hettum waandelden, effen bie 'n kersstal keken, en dan wierum op Boorn an gungen.
Joa, heel eure jonge joaren trekt an eur vuurbiej.
Zee preuwt wier de wearnte en de gezelligheid.
"Zol Henk der ok wean?"

"De oale kerk" : . . . als die toch eens kon vertellen!!

Eure ogen zeukt de keark rond.
"Jammer, zee zöt em nich, hee zal wal te drok met 't weark wean."
Oonder 't collecteren vaalt eur oog op een van de keerls met 'n klingelbuul.
Willemien kik shearp; "Is dat Henk nich?"
"Joa, hee is 't, hee is t, Henk", jubelt et in eur. Zee krig et der waarm van.
Henk mearkt der niks van, hoo zal-e ok.
Mear oonder 'n toren zal zee Henk voort opwochen.
't Leste leed: "Stille nacht, heilige nacht!" wördt duur

Willemien vol oawergave metzungen. Helder kleenkt noe eure stem, as 'n daankleed speciaal van eur.
As Willemien, oonder 'n toren, Henk aansprek, is den effen kats van 't perceel.
"Hoo besteet et, noa zovöl joar; Willemien is der!"
De jongeleu verzamelt zich en trekt wier op 'n kersstal, op Hettum opan.
"Kom Henk, zö-w ok nen ean goan lopen", stelt Willemien vuur; " 'k Heb oe heel wat te vertellen."
En dat döt Henk geern.
Tied en uur doot der noe nich too.
't Is al laat as Henk zeg: "Willemien, moargen rond 't mirraguur, dan haal ik oeleu op met 'n auto."
"A-j wilt kön ie en de jong op de zoargboederiej bie mij intrekken en dan zee-w in 't nije joar wal wieder."
Willemien nusselt zich zachte tegen Henk an, en veult zich geböargen as hee beschearmend de aarme um eur hen slöt. Beade weet zee genug, dat hef gin weure neudig. Hoo lange zee der zo nog 'estoan hebt dat weet alleen de klokken van de Oale Kerk, mear dee könt zwiegen. Wal deankt ze: "Dit wördt biejeundere Kersdage, en in twee huuze zal vannach van sloapen wal nich völ terechte kommen."
'n Eersten Kersdag, op de ofgesprökken tied, keump Henk eur ophalen. 'n Zetje later stapt dree gelukkige leu bie de zoargboederiej noar binnen.
Willemien veult et voort: "Hier mag zee wal wonnen, hier krig zee eur hoekommen, hier wil zee zich met alns wat zee in zich hef inzetten; Hier kan zee leawen."
Biej Henk en Willemien vleuit troanen van bliedschop, want: "Woonderen bint de wereld nog nich oet!"
De Kersdage en de dage doarnoa, vult zich in vrearige röst met eur stil geluk.
En op oalejoarsoawend zingt zee, op eure eagen wieze, et leed: "Uren, dagen, maanden, jaren, vliegen als een schaduw heen. . ."
Nog 'n dik half uur, dan is 't joar um.
Dree leu trekt 'n jas an.
Zee möt der oet, noar 'n oalen toren, noar de klokken hen, um dee daankbaar bod te doon, dat 't oale of hef édoan.
Duur de vreesloch waandelt zee op Boorn opan, nen steernhemmel schient eur bie.
De dree klokken in 'n toren zeet eur van wiedten al ankommen; dee nikt, 't is good.
Joa, . . . Kearkklokken könt dat, dee veult dat hoarfien an, dat doot ze.
Voort zal der één van eur, twaalf heldere slagen loaten heuren, um te zeggen: "'t Is Niejjoar, 'n niej begin."

Leefde is bleend, mear a-j etrouwd zint goat oe de ogn wal lös

Een brug over de A-beek -2-

Gerard A.B. Nijenhuis

In *Boorn en Boerschop* van juli/augustus 2008 is een artikel gewijd aan "Een brug over de A-Beek". Hierin is aangegeven, dat er na veel gepraat, in 1804 een brug werd aangelegd over de A-beek in de weg van Borne naar Deurningen. De gemeentegrens van Borne en Weerselo was de A-beek, vandaar misschien het geharrewar over deze brug. Ruim honderd jaar later, in 1909, is de brug geheel vernieuwd. Dat ook over deze nieuwe brug, de bekostiging en aanleg, is gecorrespondeerd en gesproken, blijkt uit enkele archiefstukken. Naast het bouwen van de brug was er rond de eeuwwisseling ook sprake van het verharden van de wegen. Ook hierover was verschil van mening zoals eveneens blijkt uit de gevoerde correspondentie.

Aanleg van "kunstwegen" omstreeks 1900

Tot het midden van de 19e eeuw was het moeilijk om via land grote afstanden af te leggen. Vooral in herfst, winter en voorjaar veranderden de, voor het merendeel onverharde wegen, door neerslag in modderpoelen, waar voor rytuigen en paard en wagens vaak geen doorkomen aan was. Vanaf ca. 1860 nam het verkeer over land toe, dankzij de aanleg van "kunstwegen". Het principe van deze kunstwegen is bedacht door de Schotse ingenieur John MacAdam, die hiervoor granietgruis gebruikte. In de periode 1853-1874 werden de voornaamste routes in Nederland op deze wijze van een verhard wegdek voorzien. Later volgden vele lokale zogenaamde "maccadamwegen", aanvankelijk gemaakt van tot puin geklopte veldkeien met een laagje leemachtig zand.

Op de kunstwegen konden, behalve traditionele rytuigen, ook hondenkarren rijden. Het waren vooral venters en vrachtrijders die zich een dergelijk vervoermiddel aanschafte. Naast hondenkarren hadden bodrijders diverse andere middelen om goederen via de weg te vervoeren. Sommigen begonnen gewoon lopende met een pak op de rug, anderen gebruikten een kruiwagen. Daarop stonden meestal één of meerdere kisten, met daarin de goederen. Spoedig ontstonden de "karriders" die met paard en wagen reden. In het begin werden gewone boerenwagens gebruikt. De bode kwam de goederen met paard en wagen ophalen en bracht ze naar de plaats van bestemming. De meeste "karriders" kwamen op vaste tijden langs, zodat de mensen hun boodschappen gingen opsparen. Voor het bestellen en afhalen van goederen in de nabije omgeving werd veelal een transportfiets gebruikt.

In het verslag van de gemeenteraad van Weerselo van 15 december 1904 is onder agendapunt 5 de aanleg van kunstwegen aan de orde. Het handelt over de "grote wegen" in de gemeente, dit is een algemene benaming voor doorgaande wegen. In de hiervoor aangegeven vergadering gaat het over de weg van Weerselo naar Borne:

De voorzitter brengt ter tafel een besluit van den Raad der gemeente Borne, d.d. 13 December 1904 nr. 719 waarbij zij aan den Raad der gemeente Weerselo, naar aanleiding van het verzoek om

subsidie voor aanleg en onderhoud van een kunstweg van Weerselo naar Borne wordt bericht:

1. dat de gemeente Borne voor genoemde weg geen bijdrage beschikbaar stelt en evenmin voor rekening der gemeente Borne te nemen de helft der jaarlijkse kosten van onderhoud van den weg, zoover deze binnen de grenzen dier zelfde gemeente mocht worden aangelegd;

2. dat het verzoek in gunstige overweging kan worden genomen wanneer:

a. door de Provincie Overijssel tevens worde verhard op den voet als omschreven in het besluit der Staten d.d. 13 Juli j.l. het gedeelte van den (Grooten) weg lopende van het Moleveen naar den school te Dulder;

b. vervolgens worden verhard het gedeelte van den (Grooten) weg, loopende van den school te Dulder naar het Eerve Verspoel / Wiegink / aldaar, hetzij door de gemeente Weerselo met subsidie der gemeente Borne, hetzij door den gemeente Borne met toestemming van den gemeenteraad van Weerselo, onder nader overeen te komen voorwaarden;

3. dat de gemeente Borne slechts dan zal bijdragen tot den aanleg en het onderhoud van den steenslagweg (zal verstrekken) wanneer zoo tijdig met het leggen van den steenslagweg een aanvang worde gemaakt, dat deze op 1 Januari 1907 geheel voltooid en opgeleverd kan zijn.

De voorzitter zegt dat hij met bevreemding van dit besluit heeft kennis genomen. De ontworpen weg is toch voordelig voor Borne. De kleine omweg door Saasveld kan z.i. niet de ware reden zijn dat men geen medewerking toont. Bovendien weet hij ook uit eigen ervaring, dat men in Borne een weg naar Weerselo wenscht. De vraag of de weg door Saasveld zal loopen of den grooten weg volgen is voor den gemeente Weerselo op zich zelf verre van onverschillig, de gemeente Borne heeft z.i. geen belang bij de richting. Het is een zuiver Weerseloosche quaestie. Door op dat punt eischen te stellen grijpt men in Weerseloosche zaken die toch door den Raad van Weerselo moeten worden beslecht. Algemeen is men van gevoelen dat men van den gemeente Borne redelijkerwijze medewerking had mogen verwachten en dat de richting door Saasveld geen reden kon zijn om een

Bestek en voorwaarden, waarnaar zal worden
aanbesteed voor rekening van de gemeente Weerselo het
maken van een houten brug met ijzeren liggers over de A-beek
bij Borne. Inhoud: 1° afdeling, beschrijving
2° afdeling, voorschriften van uitvoering;
3° afdeling, voorwaarden van algemeen aard
n° 1 Beschrijving, inhoud bestaat in het bouwen
van een houten brug met ijzeren balken.

De aanhef van het bestek voor de brug over de A-beek aan de Deurningerweg (nu Oude Deurningerweg)

dergelijk besluit te nemen. Wordt besloten dit stuk voor kennisgeving aan te nemen.

Een nieuwe brug in 1909

De verharding van de weg van Borne naar Deurningen kwam later aan de orde en is geheel bekostigd door de gemeente Weerselo. Voordat het echter zover was kwam de brug over de A-beek, die nodig gerepareerd moest worden, weer aan de orde. Maar ook hier zijn er standpuntsverschillen tussen Borne en Weerselo.

Eerst in 1909 neemt de gemeente Weerselo het besluit de brug over de A-beek bij Borne te vernieuwen. In de gemeenteraadsvergadering van 20 juli 1909 wordt als laatste punt de brug aan de orde gesteld. In het verslag van deze vergadering lezen we:

7. Vernieuwing A-brug bij Borne.

Namens Burgemeester en Wethouders brengt de voorzitter ter tafel het bestek en voorwaarden voor vernieuwing van de A-brug bij Borne. Wordt na eenige discussie goedgekeurd. Zal ter goedkeuring worden gezonden aan het hoofdbestuur van het waterschap de Regge en daarna publiek worden aanbesteed. De Raad behoudt zich de gunning voor.

De heer Frieling vraagt mededelingen over de vernieuwing van twee duikers over de Deurningerbeek. Zullen worden vernieuwd. Daar er niets meer aan de orde is en niemand meer het woord verlangt sluit de voorzitter de vergadering.

Th. van Sonsbeek Voorzitter

G.J. Severt Wethouder.

In het verslag van de gemeenteraadsvergadering van 4 september 1909 lezen we vervolgens:

De voorzitter deelt mee, dat zaterdag 28 augustus 1909 de aanbesteding heeft plaats gehad van de vernieuwing van de A-brug bij Borne, overeenkomstig het door den Raad vastgestelde bestek.

Er werd ingeschreven door:

J.H. Nijland te Delden voor f 788,=

F. Morselt te Borne voor f 659,=

G.J. Spijker te Weerselo voor f 639,=

H. Keunerick te Weerselo voor f 625,=

H. Voorthuis te Weerselo voor f 617,=

Naar de voorzitter mededeelt hebben de beide laatste inschrijvers geen, zelfs maar één, borg opgegeven en voldoen hun inschrijvingbiljetten daarom niet aan de in het bestek opgegeven voorwaarden, dat de opgave van twee borgen voorschrijft. Om die reden stelt de voorzitter voor het werk aan de daarop volgende inschrijver te gunnen, nl. aan G.J. Spijker te Weerselo voor de som van f 639,=.

Het bestek en voorwaarden

De oude brug over de A-beek had ruim een eeuw gefunctioneerd en was aan vervanging toe. Dit blijkt uit de opmerking in het bestek dat het hout van de af te breken brug op een bepaalde plaats moest worden opgeslagen.

Het bestek en voorwaarden beschrijft de bouw van de brug met de te gebruiken materialen en hun afmetingen. Een tekening van deze brug is niet bij het bestek aanwezig¹.

Opvallend is dat de afmetingen hier in meters en

Wij hebben de eer Uld. Achtb.
mede te deelen, dat het verkeer over de A-brug nabij
Borne, gelegen in den grooten weg Borne - Deurnin-
gen, wegens vernieuwing van genoemde brug van
af Maandag den 11 October a.s. tot nadere aan-
kondiging zal zijn gestremd voor rij- en voertuigen.
In het verkeer van voetgangers, zal zooveel mo-
gelijk worden voorzien.

Burgemeester en Wethouders van Weerselo,
Thwan Borsbeek Burgemeester
G. J. de Vries Wethouder

De brief van het college van b en w van de gemeente Weerselo, gedateerd 11 oktober 1911, waarmee het college van b en w van Borne wordt geattendeerd op stremming van de Deurningerweg (nu oude Deurningerweg).

centimeters worden gegeven, in voorgaande bestekken is steeds sprake van Amsterdamse voeten en duimen of Rijnlandse voeten.

Voor 90% is eikenhout gebruikt (de resterende 10% is grenenhout) en er zijn 5 getrokken² ijzeren balken, 6 m lang, 9 cm breed en 22 cm hoog, van 31 kg per meter gebruikt. Hierop werd een brugdek van 6 cm dikte en 20 cm brede planken van 3,5 meter lengte aangebracht. De bruglengte is minder dan 6 meter. De oplegging op de verticale eindpalen in de brughoofden, gaat van die maat af. Het aantal leuningstijlen was per zijde 7 stuks. Verder staan alle bevestigingsmiddelen vermeld.

De oude brug moet worden afgebroken en de nieuwe moet twee maanden na de gunning gereed zijn. Tijdens de bouw van de brug mag de waterafvoer niet worden gestremd.

Een gedetailleerde beschrijving volgt over de verbindingen en bevestigingen. Al het dag ziende hout dient twee maal te worden geteerd, behalve de leuningen en ijzerwerk die driemaal worden afgeschilderd met op te geven kleur. Tot slot wordt aangegeven:

"Al mocht in dit bestek iets vergeten zijn, dit blijft voor aannemers rekening"!!

B en w van Weerselo meldt op 9 oktober 1909 aan b en w van Borne: "dat het verkeer over de A-brug nabij Borne, gelegen in den grooten weg Borne - Deurningen, wegens vernieuwing van genoemde brug vanaf maandag den 11 October a.s. tot nadere aankondiging zal zijn gestremd voor rij- en voertuigen. In het verkeer van voetgangers, zal zooveel mogelijk worden voorzien".

Over de kosten voor het maken van de brug wordt niet gesproken, Weerselo is blijkbaar van mening dat deze vanzelfsprekend voor eigen rekening komen.

De huidige brug, waarin geen enkel stuk hout is terug te vinden, is in de periode 1975 -1980 gebouwd. Dit nadat de beek was verbreed en verdiept wat noodzakelijk was omdat verschillende beken van Hengelo en Deurningen waren verlegd en hun water op de Borsche Beek loosden.

Noten

¹ mogelijk dat iemand onder de lezers in de beschrijving van de brug een uitdaging ziet deze te tekenen. Het bestek is, in kopie, in het bezit van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis te Borne

² naadloos warm gewalst getrokken.

Rheine en Borne 25 jaar partnersteden

Jaap Grootenboer en Jan Ramaker

Lezers van de Bornse Courant zullen wel hebben ontdekt, dat er enkele festiviteiten zijn georganiseerd die betrekking hebben op de zogenoemde jumelage tussen Borne en Rheine. Men viert dan het feit, dat 25 jaar geleden in de Oude Kerk van Borne een jumelage overeenkomst is ondertekend. Een jumelagecomité organiseerde (en organiseert nog) een reeks van activiteiten, die een goede verstandhouding tussen de beide partnergemeenten bevorderen. Daar is niets mis mee. Maar aan die overeenkomst ging negen jaar jeugduitwisseling en bejaardenuitwisseling vooraf.

Jeugduitwisseling

Tijdens de jubileumviering in Rheine op 30 augustus 2008 sprak de burgemeester van Rheine, mevrouw Angelika Kordfelder over een "negenjarige verlovingsstijd". Want de contacten tussen een groot deel van Twente met een groot deel van Munsterland begon al aan het einde van de zestiger jaren en was een initiatief vooral van Duitse zijde. De toenmalige ambtenaar voor jeugdzaken van de stad Rheine, Reinfried Beyer vertelt daarover, dat men in Rheine zich wel degelijk bewust was van het negatieve verleden, i.c. de Tweede Wereldoorlog. Hij, zijn afdeling en zijn collega's hoopten via de jeugd voorzichtig het vertrouwen te herstellen tussen de bewoners aan beide zijden van de grens. De jeugduitwisseling werd een kernbegrip. Zonder contacten tussen de jeugd onderling verwachtte men geen spoedige verbetering. Met die gedachte in het achterhoofd hield men een bijeenkomst met alle ambtenaren jeugdzaken in de gemeenten aan beide zijden van de grens. Zo werden de eerste contacten gelegd. In een gezamenlijke vergadering werden de gemeenten als het ware onder elkaar "verdeeld". Borne kreeg als eerste partner de stad Nordhorn en de gemeenteburgemeester Ellenbroek had de eer, die uitwisseling met "onze" partnerstad te organiseren. Na goed overleg met het onderwijs kon Ellenbroek een flinke groep jongeren bijeenbrengen om samen met Duitse jongeren, één week door te brengen: een halve week in een Nordhorns- en een halve week in een Borns gezin.

Rheine komt in beeld

Enkele jaren Nordhorn liepen goed. Alleen Nordhorn kreeg zichtbaar niet voldoende deelnemers bij elkaar. Dat gaat soms zo. In 1973 kwam dan de verandering. Borne kon met veertig deelnemers voor de dag komen. Het merendeel van de deelnemers was leerling van de mavo-school "Stella Maris". Maar tijdens die bijeenkomst bleek, dat Nordhorn met lege handen stond! Daar tegenover bleek, dat de stad Enschede, waarschijnlijk wat onwillig ten opzichte van hun "georganiseerde" partner, geen deelnemers voor de uitwisseling van dat jaar kon of wilde leveren. De leiding had Enschede aan Rheine toegedacht, maar zichtbaar had Enschede op Munster willen gokken, maar Munster deed helemaal niet mee met de Euregionale activiteiten.

Munster lag toen nog buiten het zogenoemde "Euregiogebied". Daar stond Rheine dan met evenveel deelnemers als Borne maar met een onwillige partner. Zo kon het dus gebeuren, dat het dorp Borne en de stad Rheine met elkaar aan het werk gingen. Het klikte al vanaf het begin en het is dus blijkbaar zo gebleven.

Aan de slag

Men wist aan beide kanten van de grens, dat we geen vakantieeises wilden organiseren. De georganiseerde tochten hadden maar één doel: de jongeren samenbrengen, elk met zijn eigen cultuur en elk met zijn eigen verleden. Het merendeel van de deelnemers was leerling van het voortgezet onderwijs. De geboren Twentse jongeren hadden het voordeel, dat ze met hun eigen taal goed in de weer konden, omdat het Munsterse Platduits veel op het Twents lijkt. Natuurlijk lieten beide landen hun trotse werken zien, zoals een bezoek aan de Waterwerken in Zeeland. Maar we wisten, dat onderweg de beste contacten werden gelegd. Daar ging het om. Werd er over het recente verleden veel nagedacht en gesproken, waar de Duitse collega's zich zorgen om maakten? De eerlijkheid gebied te zeggen, dat dat weinig jongeren gebeurde. Sommige Duitse kinderen haalden hun schouders op over de rol van hun vader en sommige Nederlandse kinderen hadden wel door, dat hun vaders ook niet al te dapper waren geweest. Ze hadden gewoon erg veel plezier onder elkaar. We zagen dat bij het afscheid aan het einde van de uitwisseling. Meisjes en jongens die elkaar wel heel erg aardig waren gaan vinden. Menige traan moest worden gewist. Lang zijn die liefdes niet gebleven, maar ze waren er wel. Even maar.

Een belangrijk deel van het programma, met alle spanning die men er bij zag ontstaan, was die ene avond tijdens de jeugduitwisseling. Op één avond werden de ouders van de kinderen samengebracht. Bornse en Rheinese ouders samen aan één tafel. Om een eventuele spanning te breken, zorgden Nederlandse militairen, die op het vliegveld bij Rheine lagen, voor een onvolprezen bingoavond. En of het werkte! Tijdens de bijeenkomst in Rheine op 30 augustus 2008 vertelde de heer Beyer, dat het bingospel onbekend was in hun regio, maar dat ze

het daar nog steeds speelden. Een bijzondere product van Nederlandse cultuur.

De eerste uitbreiding

De uitwisselingen liepen zo goed, zeker die tussen Borne en Rheine, dat we ook in het gemeentehuis gingen nadenken over een bepaalde vorm van uitbreiding. Zo kwam het idee boven, om een bejaardenuitwisseling te organiseren. Dat zou dan moeten gebeuren via de bejaardencentra. Borne had alleen "Het Dijkhuis" in de aanbieding. Rheine had er twee: een Lutherse en een Rooms-katholieke. Die uitwisseling werd op één dag uitgevoerd. Zo kwam er één dag een bus vol oude Rheinesen naar Borne en één dag het omgekeerde. Onvergetelijk was de dag, dat Bornse bejaarden, vaak voor het eerst van hun leven, een vlucht in een klein vliegtuig mochten maken. Eén van de mannen was zo ontroerd, dat de tranen over zijn wangen rolden: "Dit was den mooisten dag van mien leven". De contacten tussen de ambtenaar jeugdzaken met de directrices van de bejaardencentra en de altijd vrolijke, opgewekte Herr Albers uit Rheine waren uitstekend. Maar wat wil je, als één van de directrices Frau Wolgemut heet!

Nederlandse deel van de overeenkomst

Wat er verder volgde

Intussen kwamen ook andere uitwisselingen op gang. Maar het bedje werd gespreid in die verlovingsperiode. Borne had er baat bij. Rheine had er baat bij. Rheine had de smaak goed te pakken.

Borne deed enthousiast mee. Beide steden hadden wel degelijk begrip voor het feit, dat ze in grootte verschilden. Maar beide gemeenten wisten ook, dat ondanks dat gegeven, er samen veel kon worden gedaan.

Rheine ging partnerschappen met andere Europese gemeenten aan. Met Leiria, in Portugal bijvoorbeeld. En met Trakaj in Litouwen, waar ze een heel hulpprogramma opzetten. Ook daar wisten beide gemeenten van wanten. Met Europees geld is vooral in Trakaj veel werk verzet. Om dat te stroomlijnen werd het jumelagecomité opgericht.

Vijfentwintig jaar geleden werd dus de overeenkomst tussen de beide partnergemeenten getekend. De samenwerking werd geïntensiveerd. Als de negenjarige jeugduitwisseling als "verlovingstijd" wordt gepresenteerd, dan vieren de beide gemeenten nu hun zilveren huwelijksfeest.

Hoe liepen de contacten hierna in de praktijk? Jan Ramaker, de eerste voorzitter van het comité, heeft wat anekdotes op papier gezet.

Taalinterpretatie

Als een groep jongeren in Borne aankwam met de trein of met de bus, werd zij eerst naar het gemeentehuis gedirigeerd, waar zij welkom geheten werd door de burgemeester. Na dit officiële tintje zochten de jongeren elkaar op. Zij hadden al enkele keren met elkaar geschreven, foto's uitgewisseld en dus wisten ze al hoe anderen er uit zagen. Dan was die vorming van koppels geen probleem.

In het begin van de jeugduitwisseling was dit wel anders. Er kwam een groep van ca. 30 jongeren van Duitse zijde naar Nederland of andersom. Ze kenden elkaar niet en dan moesten er stelletjes gevormd worden. Soms kwam ook het aantal jongens en meisjes niet met elkaar overeen en moest er spontaan vrijwillig een oplossing komen. Als zo'n koppeling werd aangekondigd, dan deed een Nederlandse jeugdleider dit in het Duits. Hij sprak dan over de "Paarung" van de jongeren, hetgeen voor veel hilariteit zorgde en ook min of meer het ijs brak.

Cultuurverschil

In Rheine vergaderden we boven in het gebouw van de Sparkasse, samen met de heren Beyer en Winddoffer. In Nederland zijn we gewend om onze gasten welkom te heten met koffie of thee. In Duitsland wordt in ieder geval 's morgens op de kantoren geen koffie of thee geserveerd. Dit was voor ons een tegenvaller en we hebben dit voorzichtig kenbaar gemaakt. Na enkele bezoeken hadden onze Duitse vrienden wel in de gaten, dat een kopje koffie na een "lange" reis wel lekker is.

Dorp van toen en nu

Gé Nijkamp

*Denkend aan Borne, aan het oude dorp van vroeger,
waan ik mij in gedachten soms in een verre tijd:
het dorp van toen was klein, 't boerenland lag wijd;
groene weiden en akkers, waar eeuwenlang de ploeger*

*met paard en ploegschaar voren door de zandgrond sneed.
Het zaad gestrooid, de gouden aar is in de halm geschoten,
onzeker de oogst; geluk zaait men niet, kan niemand poten;
ondanks zware arbeid had de kleine boer het nimmer breed.*

*Ook was er de eeuwenoude boerenwet dat oudste zonen,
vaders erf overnamen, elk ander kind had aan de haard
recht op een plek, maar wat was deze zekerheid waard?
Zo begon de trek naar de stad en arbeid tegen lage lonen.*

*Aan getouw en spintuig, door stoom tot razernij gedreven
in het rijk van hem die later God van Borne zou gaan heten;
verloren vrijheid, getal der tranen zullen wij nooit weten,
want werk gaf brood en de zekerheid van een eentonig leven.*

*Ook in ons dorp, waar generaties de katoen zouden bewerken
kwamen de Fries, de Drent; zij brachten taal en traditie mee;
later de gastarbeiders uit de landen rond de Middellandse Zee.
Die blijven zouden, aard van toen is vaak niet meer te merken.*

*Zo werd ons dorp wat het nu is, bijna tot een stad verheven,
maar 't oude deel met de mooie kerk en wonderlijke toren,
behouden huizen en straatjes heeft het dorpse niet verloren;
daar is het Borne van toen voor een groot deel blijven leven.*

*Maar rond het dorp van nu zal binnenkort een metropool ontstaan,
op hol geslagen politiek wil nu naar dertigduizend zielen streven.
Men haast zich om de projectontwikkelaars in dit hun zin te geven;
eenvoudigen van geest als ik zien deze waanzin met ontzetting aan.*

Archeologische opgraving Bornsche Maten

Arend-Jan Compagner

In opdracht van de gemeente Borne heeft archeologisch adviesbureau RAAP Oost-Nederland een archeologische opgraving uitgevoerd in het plangebied de Bornsche Maten. Al in 2003 is er begonnen met de eerste onderzoeken. In verband met de planning van de bouwwerkzaamheden lag de prioriteit voor nadere onderzoeken in het gebied tussen de Rondweg en de Bornsche beek (1^e fase Bornsche Maten). In het najaar van 2004 is hier op een aantal plaatsen een zogenaamd proefsleuvenonderzoek uitgevoerd waarbij op de plaats van de voormalige Zuid Es de eerste goed geconserveerde nederzettingssporen werden aangetroffen.

Het eerste deel van het grondgebied Bornse Maten (links van de Bornsche beek) met de plaats van de eerste opgraving.

Omdat de sporen in archeologisch opzicht van nationaal belang werden beoordeeld is in het voorjaar van 2005 een opgraving met een omvang van 1,1 ha uitgevoerd, waarbij een complete nederzetting uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd vrijwel geheel is blootgelegd. De archeologische sporen, die zich als gevolg van egalisaties slechts 30 tot 40 cm onder het maaiveld bevonden, bleken verbazingwekkend goed geconserveerd.

Het onderzoek kreeg in de winter van 2006/2007 nog een vervolg op de Grutterskamp ten oosten van de Bornsche beek waar circa 3 ha van een omvangrijk terrein met nederzettingssporen van de midden ijzertijd tot en met de vroeg-Romeinse tijd is opgegraven. De resultaten van dit onderzoek worden op dit moment nog uitgewerkt.

Landschappelijke aspecten

De (voormalige) Zuid Esch ligt op een van de hoogste (dekzand-)ruggen in de Bornsche Maten: een noordoost-georiënteerde rug tussen het dal van de Bornsche beek en de Rondweg. Oorspronkelijk strekte de Zuid Esch zich uit tussen de Aabeek (de

huidige Bornsche beek) en de Bornsche beek die vroeger door de oude dorpskern van Borne stroomde. Omstreeks 1940 is op de Zuid Esch de Rondweg aangelegd die sindsdien de es in tweeën deelt. Het westelijke deel van de oorspronkelijke es is bebouwd geraakt en heeft de naam gekregen van de es (woonwijk Zuid Esch). Het oostelijke deel was tot voor kort als agrarisch gebied en boomkwekerij in gebruik. De hoogte van de Zuid Esch varieert van 13,5 tot 15,6 m +NAP.

Op basis van de bodemgesteldheid kon geconcludeerd worden dat de onderzochte (dekzand)rug tot op heden relatief nat is geweest. De hoge waterstanden noopten de grondgebruikers in recente tijd zelfs tot de aanleg van drainage. Gezien deze natte omstandigheden wekte de aanwezigheid van een nederzetting uit late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd enige verbazing. Kennelijk was het heden ten dage vrij natte terrein destijds veel droger en daardoor geschikt voor bewoning.

Resultaten van de opgraving

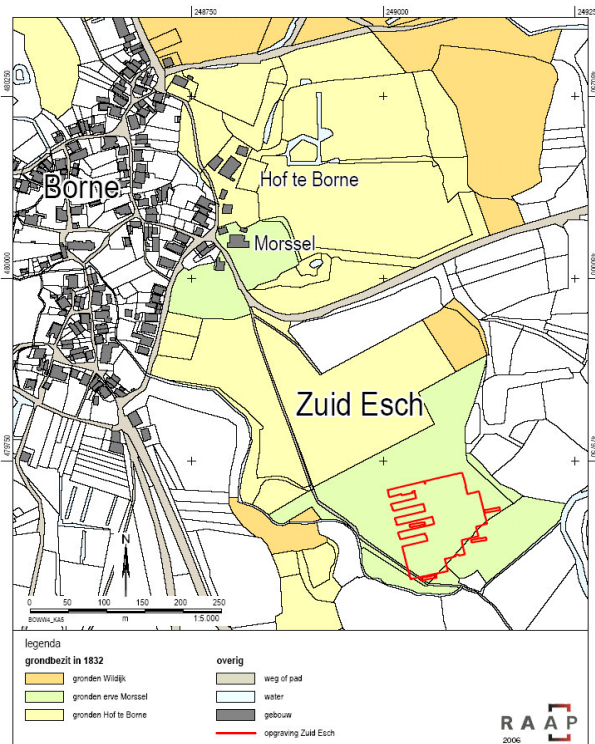
Binnen de opgraving zijn maar liefst 66 gebouwen en bouwwerken behorend bij een nederzetting uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd aangetroffen. Het betrof de resten van twee boerderijen, 56 spiekers/hooimijten en acht palenrijen. Daarnaast moeten een crematiegraf en diverse kuilen, waaronder een rituele kuil en verscheidene waterkuilen, tot de nederzetting gerekend worden. De resten van een (veld-)schuur en twee hooimijten en twee kapbergen of veemhopen, greppelsystemen en ontginningssporen behoren bij het agrarische gebruik van het terrein in de late middeleeuwen en nieuwe tijd.

Het merendeel van de grondsporen behoort bij een nederzetting uit de late ijzertijd en de vroeg-Romeinse tijd die tussen circa 150 voor Christus en

den exact dezelfde oriëntatie. Geconcludeerd kon worden dat de twee boerderijen ten dele gelijktijdig zijn en dat het oudste huis nog aanwezig was toen de driebeukige boerderij werd gebouwd.

De aangetroffen tweebeukige boerderij is een typische vertegenwoordiger van het type Haps. Boerderijen van dit type worden over het algemeen beschouwd als kenmerkend voor de midden en de late ijzertijd van Zuid Nederland. Uit vondsten van diverse plattegronden van het type Haps op de Oost- en Midden-Nederlandse zandgronden en het aangrenzende Nedersaksen en Westfalen blijkt dat hier in de midden en late ijzertijd naast driebeukige gebouwen volgens de noordelijke traditie tevens tweebeukige gebouwen volgens de zuidelijke traditie gebouwd werden.

De boerderij had een lengte van circa 17 m en een

Figuur 10. kadastrale minuut 1832 met gebruikersinformatie.

Plaatsbepaling van de opgraving in de Borsche maten met een kader (rechtsonder) aangegeven.

100 na Christus heeft bestaan. Het betrof een nederzetting die bestond uit één solitaire boerderij met bijgebouwen. Dit type nederzetting kwam in het kleinschalige Oost-Nederlandse dekzandlandschap van de prehistorie tot in de nieuwe tijd relatief veel voor. In de nederzetting zijn de resten gevonden van twee elkaar in tijd opvolgende boerderijen: een tweebeukige boerderij van het type Haps uit de late ijzertijd en een driebeukige boerderij uit de vroeg-Romeinse tijd. Verder zijn circa 60 drie-, vier-, vijf- en zespalige spiekers aangetroffen. De boerderijen lagen min of meer in elkaars verlengde en vertoon-

Het kader in de tekening hiernaast uitvergroet met de vondsten aldaar.

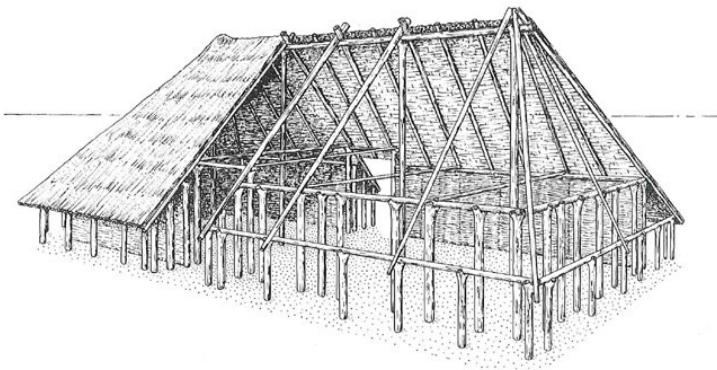
breedte van 7 m. Een duidelijke indicatie voor een woon- en stalgedeelte in de vorm van stalboxen of een haard is niet aangetroffen. Door middel van een koolstof(daterings)analyse van een verkoold graankorrel, afkomstig uit de paalkuil van één van de binnenstijlen, is de boerderij gedateerd in de late ijzertijd. Waarschijnlijk uit de tweede eeuw of uit de eerste helft van de eerste eeuw voor Christus. Direct naast de boerderij van het type Haps bevond zich de plattegrond van een grote, driebeukige boerderij uit de vroeg Romeinse tijd. De plattegrond vertoont overeenkomsten met de noordelijke boerderijtypen

Een nederzetting uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd (150 v. Chr. / 100 na Chr.) zoals die in de Bornsche Maten is blootgelegd.

Hijken, de Hijken-variant en Fochteloo.

De driebeukige boerderij had een lengte van circa 25 m en een breedte die varieert van 7,3 meter tot 5,7 meter. De plattegrond bestond uit een stalgedeelte in het oosten en woongedeelte in het westen. Woon- en stalgedeelte werden van elkaar gescheiden door circa 2 m brede, tegenover elkaar gelegen ingangen in de lange zijden.

Reconstructie van een Habs-boerderij overeenkomstig de bovenstaande gegeven en gevonden grondplan.

De driebeukige boerderij kon door middel van een Koolstof-(daterings)analyse van een verkolde graankorrel gedateerd worden rond het begin van de jaartelling op de overgang van de late ijzertijd naar de vroeg-Romeinse tijd.

De nederzetting is vermoedelijk rond 150 voor Christus gesticht. Aan het einde van de eerste eeuw voor Christus zal de oude boerderij zijn vervangen door de grote(re) driebeukige boerderij.

Rituele kuil

Het einde van de nederzetting wordt gesymboliseerd door een vondstrijke kuil ten zuidwesten van de

jongste boerderij. In deze kuil is waarschijnlijk een deel van de huisraad begraven. De kuil was letterlijk volgepakt met duizenden aardewerkscherven, (fragmenten van) minimaal acht kegelvormige weefgewichten en fragmenten van een lemen haardkraag met een gezamenlijk gewicht van circa 49 kg. Op basis van de aanwezigheid van scherven Fries streepband aarde-werk wordt een datering in de eerste helft van de eerste eeuw na Christus het meest waarschijnlijk geacht. Vrijwel al het in de kuil gedumpte materiaal vertoonde sterke sporen van verbranding. Op basis hiervan kan de kuil geïnterpreteerd worden als een zogenaamde verlatingsdepositie, die in verband gebracht kan worden met gebruiken rond het opgeven en/of verlaten van de nederzetting. Het einde van de nederzetting werd gesymboliseerd door het verbranden en begraven van diverse voorwerpen

uit de inboedel, zoals aardewerk, weefgewichten, spinklossen, maalstenen, etc.. Mogelijk heeft de bewoning zich, na het verlaten van de nederzetting, verplaatst naar een dekzandrug direct ten westen van de Zuid Esch waar in 1988 sporen van een Germaanse nederzetting uit de midden-Romeinse tijd zijn onderzocht.

Dankzij de korte duur van de bewoning in de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd heeft de opgraving een goed beeld opgeleverd van de omvang en de uitleg van de nederzetting. Het erf had een omvang van circa 40 bij 70 meter en werd aan de buitenzijde begrensd door een krans van spiekers, die er overigens niet allemaal gelijktijdig zullen zijn geweest. Het grote aantal spiekers is een kenmerk van nederzettingen uit de late ijzertijd en/of vroeg-Romeinse tijd in Oost- en Midden-Nederland. De spiekers liggen doorgaans in rechte of gebogen rijen aan één of meerdere zijden van het erf of liggen in een krans rondom het erf.

Het is daarbij opvallend dat bij veel van de onderzochte boerderijen uit deze periode het merendeel van de spiekers aan de zuidzijde of ten zuiden van het erf liggen, zoals ook op de Zuid Esch het geval is.

Crematiegraf

Direct ten zuiden van het erf is het ondiepe restant van een crematiegraf gevonden. Grafvelden uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd zijn in Oost-Nederland en aangrenzende gebieden zeldzaam vanwege hun geringe monumentaliteit en omvang, alsmede vanwege het veelal ontbreken van urnen

Een reconstructie van een spieker

wege het veelal ontbreken van urnen en bijgiften. Daarnaast zijn de graven vaak relatief ondiep en daardoor erg kwetsbaar voor bodemingrepen. Als gevolg hiervan zijn vermoedelijk veel graven en complete grafvelden uit deze periode reeds in het verleden verdwenen.

Het graf van de Zuid Esch, een kleine, ondiepe kuil met crematieresten, behoort tot de eenvoudige crematiegraven zonder randstructuur die ook elders in Oost-Nederland zijn aangetroffen. Gezien het karakter van de begraving, wordt aangenomen dat het graf uit dezelfde periode als de nederzetting stamt, en dat het om de bijzetting van één van de bewoners gaat. Verder is ongeveer acht meter ten oosten van het graf op de rand van het beekdal een klein kuiltje met een compleet miniatuurpotje gevonden. Dit potje is als rituele depositie geïnterpreteerd. Mogelijk is er een verband met een (grotendeels) verdwenen grafveldje.

Akkerbouw

Gezien de grote hoeveelheid spiekers uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd heeft er in de (directe) omgeving van de nederzetting akkerbouw plaatsgevonden. Vermoedelijk werd er akkerbouw bedreven op de hoge (dekzand)rug ten noorden en noordwesten van de opgegraven nederzetting. Binnen de nederzetting kan daarnaast sprake zijn geweest van een tuin, waar arbeidsintensieve gewassen werden verbouwd.

Archeobotanisch onderzoek van verkoolde plantenresten in grondmonsters verschaftte enig inzicht in de verbouwde gewassen. In de grondmonsters zijn

resten aangetroffen van zes verschillende gebruiksplanten: gerst, emmertarwe, pluimgierst, spelt, vlas en paardebloom. Het betreft normale voedingsmiddelen voor de onderzochte periode, die waarschijnlijk lokaal verbouwd werden. Schillen van hazelnoten duiden op het verzamelen en eten van deze noten.

Verder heeft het archeobotanisch onderzoek aanwijzingen opgeleverd voor twee soorten grasland, die indirect wijzen op de aanwezigheid van vee. Vee werd in die tijd vermoedelijk niet alleen gehouden voor de voedselvoorziening, maar was tevens een belangrijk statussymbool. Mogelijk vormde de mogelijkheid om vee te weiden in de uitgestrekte beekdalen en beekoverstromingsvlakten in het bekken van Hengelo één van de redenen voor de intensieve bewoning van dit gebied van de midden ijzertijd tot het begin van de jaartelling.

Aardewerk

Aardewerk vormde tijdens het onderzoek op de Zuid Esch verreweg de grootste vondstcategorie. In totaal zijn maar liefst 4405 scherven handgevormd aardewerk aangetroffen. Verspreid in de opgraving is tevens aardewerk uit de late ijzertijd aangetroffen. Het merendeel van het aardewerk uit de vroeg-Romeinse tijd heeft een minerale magering (steengruis) en zal lokaal zijn vervaardigd. Gezien de aanwezigheid van diverse scherven streepbandaardewerk met een organische magering, waaronder scherven met een kenmerkende baksteenrode kleur, is echter een deel van het materiaal uit het kustgebied afkomstig.

Naast de streepbandscherven is een haardkraag van honderden fragmenten aangetroffen met een gezamenlijk gewicht van circa 28 kg, een opvallende verschijning in Oost-Nederland. Haardkragen zijn ringen van zeer dikwandig en zacht gebakken aardewerk. De haardkraag bevond zich niet meer in verband, maar is in vele fragmenten gebroken en met duizenden verbrande scherven en circa acht weefgewichten in een rituele kuil gedumpt. De geelbruine, rode tot blauwgrijze kleur van het materiaal duidt op langdurig contact met vuur. Bijzonder is de aanwezigheid van twee langgerekte, verticaal geplaatste en niet doorboorde handvaten, waarmee de ringen van de haardkraag kennelijk verplaatst konden worden. De haardkraag dateert uit de eerste helft van de eerste eeuw na Christus. Zowel het streepbandaardewerk als de haardkraag duiden op contacten met noordelijke streken in de

vroeg-Romeinse tijd.

Van 50 na Christus tot heden

Gezien het ontbreken van archeologische bewijzen, was er gedurende een periode tot 1200 – 1300 na Christus niet of nauwelijks sprake van menselijke activiteiten op het onderzochte deel van de Zuid Esch. Misschien was het terrein opnieuw met bos begroeid geraakt, misschien was het in gebruik als weide- of hooiland. In de tweede helft van de late middeleeuwen is het terrein opnieuw ontgonnen en vermoedelijk door horigen van het onder de hof te Borne ressorterende erve Morssel als cultuurland in gebruik genomen. Er zijn een schuur en enkele hooimijten aangetroffen langs een veldweg die van erve Morssel naar de Bornsche beek liep. De een- of tweebeukige schuur kenmerkte zich door forse paalkuilen met een gevlekte vulling en een diepte van 30 tot 58 cm. De schuur had een lengte van circa 13,5 m en een maximale breedte van circa 6 meter. De wanden van de schuur waren gebogen, waardoor deze overeenkomsten vertoont met boerderijplattegronden uit de late middeleeuwen (1250-1500). In de vulling van een paalkuil van de schuur is één scherf roodbakkend (spaarzaam) geglazuurd aardewerk uit de 14e of 15e eeuw na Chr. aangetroffen. Op grond hiervan wordt de schuur in de tweede helft van de late middeleeuwen gedateerd. In het zuiden van de opgraving zijn verder 2 driepalige en 2 vierpalige bouwwerken opgegraven die vanwege hun omvang en de

vlekkerige vulling van de paalkuilen vrijwel zeker ook uit ook de late middeleeuwen of de Nieuwe tijd dateren. Er was geen sprake van een nederzettingsterrein. Het gaat om resten van gebouwtjes waarin op akkers of hooilanden, buiten de context van een nederzetting, hooi of oogstgewassen werden opgeslagen.

Kort na de ontginning in de tweede helft van de late middeleeuwen werden er, mogelijk als gevolg van een hernieuwd stijgende grondwaterspiegel, op het terrein sloten gegraven, zodat langgerekte, smalle percelen ontstonden. Nadat de sloten in de 18e eeuw waren gedempt en de percelen samengevoegd, ontstond door de toepassing van plaggenbemesting een dik cultuurdek dat in de jaren 70 van de 20e eeuw weer verdween als gevolg van egalisatie. Na enige tijd als boomkwekerij in gebruik te zijn geweest, wordt de voormalige Zuid Esch na ongeveer 2000 jaar weer bewoond!

Bronnen

- 2006. *Plangebied Bornsche Maten, gemeente Borne; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek (kartering en proefsleuven ;):* Scholte Lubberink, H.B.G.: RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam (RAAP-rapport 1132).
- 2007. *Plangebied Bornsche Maten Zuid Esch, gemeente, Een nederzetting uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd:* Scholte Lubberink, H.B.G.: RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp (RAAP-rapport 1432).

A-j de oongn in 'n tuk hebt zee-j neet vól

Zo was 't, zo is 'tde Mariakapel aan de Koppelsbrink

Anja Tanke

De kapel in aanbouw. Rechts de oude beukenboom

Herman Liedenbaum ziet dat het allemaal goed gaat

Vooraanzicht van de kapel

gebedsdienst.

Bron:

Mariakapellen en landkruisen in Twente door A. Hottenhuis, G. Nijkamp e.a.
Foto's en tekst: bouw Mariakapel documentatiecollectie gemeentearchief Borne .

Eén van de mooiste plekjes in Borne ligt verscholen achter de Koppelsbrink. Als je niet goed oplet, ben je het pad er naartoe al voorbij.

Deze plek kent een lange katholieke historie. Sinds de 18e eeuw was hier het kerkhof en aan de Koppelsbrink stond een schuurkerk die later werd uitgebouwd tot waterstaatskerk. Na de sloop van deze kerk in 1889 werd nog steeds begraven op het oude kerkhof. Langzamerhand raakte het in verval en werd er steeds meer afval gedumpt. Een aantal mensen, waaronder Herman Liedenbaum, Gerhard ten Voorde, Anthonie Rientjes en meester Dijkhuis vond dat er iets moest gebeuren. Maar wat?

Op het kerkhof moest een kapel komen ter ere van Maria. In 1952 werd een commissie gevormd, die bij de gemeente een bouwaanvraag indiende. Het ontwerp was van Herman Liedenbaum. Intussen werd onder de bevolking geld ingezameld en ging de commissie op zoek naar oude materialen. Zo kocht men onder andere 9.000 Riessener stenen, Bentheimer zandsteen en een houten gebint. De nieuwe kapel zou een oude uitstraling moeten krijgen. Het Mariabeeld kwam in stukken uit Vreden en is door Herman Liedenbaum gerestaureerd.

Na 5 jaar touwtrekken met de gemeente en de welstandscommissie over het ontwerp kon men in 1957 eindelijk aan de slag. De vergunning werd verleend voor een kapel zonder toren. Tijdens een bouwcontrole zag gemeentearchitect Van Hall dat in afwijking van de vergunning werd gebouwd. Hij adviseerde het college de bouw toch door te laten gaan omdat de toren toch niet zo lomp werd als gedacht. En zo kreeg de kapel toch de vorm zoals Herman Liedenbaum het bedacht had.

Dankzij de inzet van vele vrijwilligers is het allemaal gelukt. De plechtige inzegening vond plaats op 8 september 1957. Het oude kerkhof is nu een processiepark en herinnert nog steeds aan vroeger tijden want onder de grote beuk liggen nog drie grafstenen.

Op 8 september 2007 is het vijftig jarig bestaan gevierd met de presentatie van een nieuw vaandel. Er was een eucharistieviering in de Stephanuskerk met aansluitend een processie naar de Mariakapel. Daar hield pastor van der Sman een korte

De VORG bestaat 150 jaar: een manifestatie in Zwolle

Ria Blödtner-Leushuis

Op 20 september 2008 werd het 150 jaar bestaan van de Vereniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en geschiedenis (VORG) herdacht. Deze manifestatie vond plaats in de Grote of Michaelskerk te Zwolle. Hare Majesteit koningin Beatrix is de beschermvrouwe van deze vereniging. Ook de heemkundevereniging Bussemakerhuis was voor deze herdenkingsbijeenkomst uitgenodigd.

In overleg met het bestuur hebben Henk Woolderink, Klaus Blödtner (als technicus) en Ria Blödtner-Leushuis deze viering bijgewoond. Het was de bedoeling dat verschillende heemkundeverenigingen zich zouden presenteren. Wij hebben dat gedaan met de prachtige maquette van Oud Borne gemaakt door Op de Woerd. Onze vereniging was de enige uit de regio Twente. De maquette is op vrijdag 19 september naar Zwolle gebracht.

De gasten die deelnamen aan de jubileumviering werden de zaterdag om 14:00u verwacht. Wij konden vanaf 13:45u de plek achter onze stand innemen.

Hare Majesteit koningin Beatrix bij de de Borne stand, waarbij Ria en Henk een toelichting geven op de maquette met Borne in miniatuur.

De opening van deze bijeenkomst werd verricht door de voorzitter de heer drs. W.M. Zuidwijk. Hierna werd door Dr. C.M. Hogenstijn een lezing gehouden over het 150 jaar bestaan van de vereniging met het onderwerp "Zou Johan Bijsterbos tevreden zijn?" Daarna volgde de aanbieding van de vergulde penning van de VORG en het jubileumboek aan de beschermvrouwe Hare Majesteit de Koningin.

Na deze uitreiking vervolgde prof. mr. J.H.A. Lokin het programma met de lezing "Het bed van Procrustes. De strijd om het bestaan van de regionale rechten in onze nationale codificate".

Om ca.15:45u werd het programma beëindigd en begaf H.M. de koningin zich onder de gasten die aan haar werden voorgesteld. Tevens werd zij langs de verschillende stands geleid.

Wij hadden onze stand vóór die van de VORG. Hare Majesteit kwam langzaam naar onze stand toe. Wij waren natuurlijk erg benieuwd hoe zij haar interesse bij onze stand zou tonen. Met de woorden "Dit is

helemaal fantastisch" kwam zij naar ons toe. Wij werden voorgesteld en er werden handen geschud. Hare Majesteit vroeg om uitleg. Ik heb de stoute schoenen aangetrokken en haar het boek van Borne 800 overhandigd. Ik heb haar attent gemaakt op de auteur Henk Woolderink. Zij was heel erg geïnteresseerd.

Hierna volgden meerdere genodigden die onze stand bezochten. Wij hadden het erg druk met tekst en uitleg. Het was een enorm succes. Verder werden hierna hapjes en drankjes geserveerd.

Hare Majesteit dronk witte wijn. Ik uiteraard ook.

Om circa 17:00u waren de feestelijkheden ten einde. Wij konden onze stand ontruimen en weer huiswaarts keren. Om 19:00u waren wij weer terug in Borne en hebben de maquette op zijn plaats op de deel bij Jan Hassels Mönning gezet. Het was een hele belevenis om op deze wijze de koningin te ontmoeten.

Een rebus als toegift

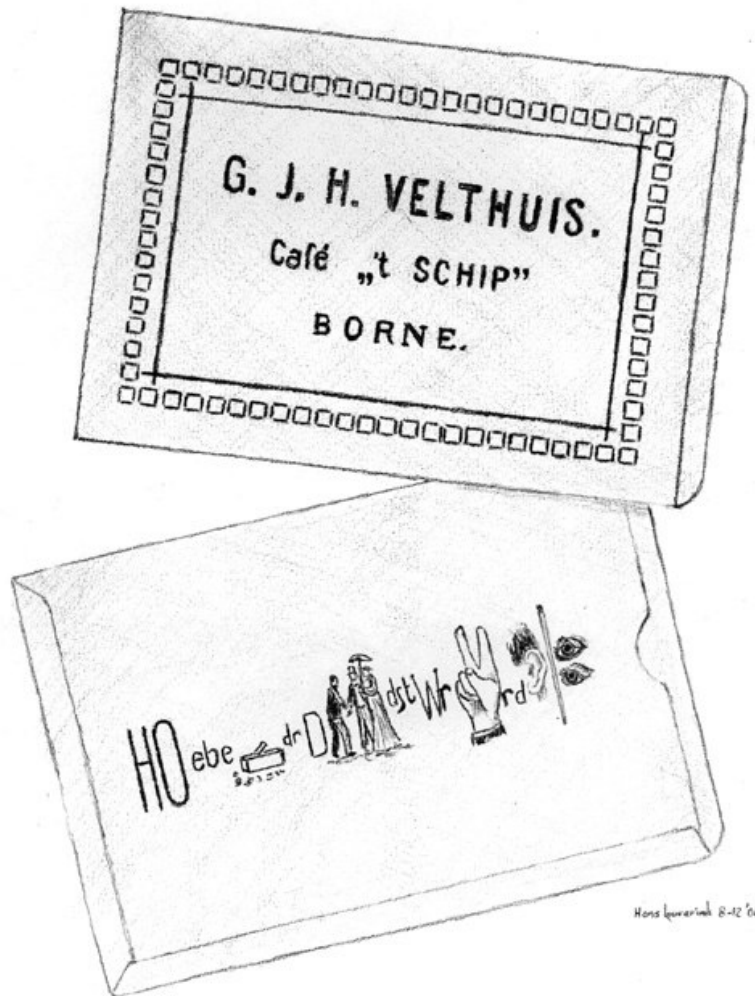
Hans Leuwerink

Wie heeft er vroeger niet voor zijn ouders of grootouders tabakswaaren als pruim- of pijptabak of sigaren moeten halen met de boodschap: "Too jong (of wicht); haal iej mie es evn wat te rookn!"

Dat moest dan gebeuren bij Frost (Boswinkel), Kreemer, Aarninkhof, te Kiefte of Hanninck ('n Dreaier) om maar een paar sigarenzaken te noemen.

Maar sigaren werden ook per stuk verkocht bij diverse café's waarvan Borne er talrijke telde, want de bezoeker wilde naast zijn borreltje ook wel eens een sigartje opsteken. Enkele bekende zaken op dit gebied waren Mol, De Bonte Koe, De Baas in 'n Hook en natuurlijk 't Schip; ooit Velthuis, later Veldhof.

De sigaren werden vaak in een speciaal papieren zakje gedaan, meestal op de voorkant voorzien van de naam van de leverancier. Op de achterzijde stond dan meestal een zoekplaatje, spreekwoord of rebus. Dit gebruik is ontstaan ná de eerste wereldoorlog. Hiernaast is het zakje van 't Schip gegeven met de rebus op de achterzijde. Is deze nog op te lossen? Probeer het eens!

A-j gen hessens hebt, kö-j ze ok neet gebroeken

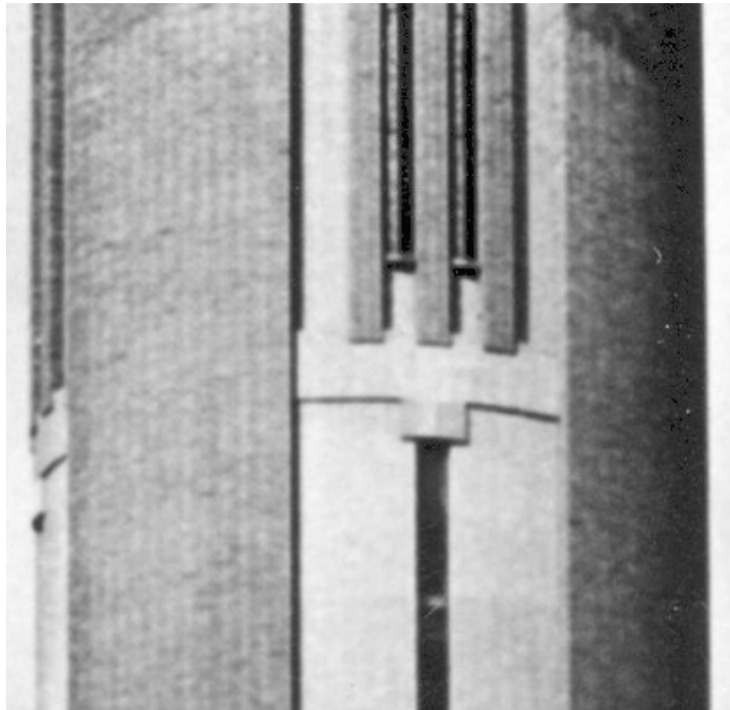
Fotowedstrijd *hoe goed kent u Borne en omgeving?*

U hebt nog steeds de uitslag van de fotowedstrijd uit eerste nummer van ons tegoed. Het hier getoonde gebouw is het Mexicaanse restaurant "Las Carretas" op de hoek van de Marktstraat en de Bleek.

Het gebouw bij de fotowedstrijd in het augustusnummer is de voormalig Chr. lagere school, nu wijnhandel *De Prinsen*, aan de Hoofdstraat in Zenderen. Onder de zes goede inzenders is geloot en als winnaar is de heer L. Leurink uit de bus gekomen. Van harte gefeliciteerd!

Hieronder vindt u weer een nieuwe foto van een bekend gebouw in de gemeente Borne.

Vraag: welk gebouw is dit?

Wat moet u doen?

Schrijf op een vel papier:

*Fotowedstrijd uit **Boorn en Boerschop** nummer 2008-3*

Het gebouw is:

Naam:

Adres:

Telefoonnr.:

Stuur uw oplossing voor 1 februari 2009 a.s. naar:

Redactie *Boorn en Boerschop*, Blauwgras 68, 7623 GL Borne.

Mailen kan natuurlijk ook. U stuurt uw e-mail dan naar het redactieadres: deckwitz@home.nl

Voor de winnaar stelt Gullimex Instruments een VVV-bon ter waarde van € 25,- beschikbaar.

De winnaar krijgt uiteraard persoonlijk bericht.
De uitslag wordt in het volgende nummer bekend gemaakt.

Bakker Van Kloeten

Anonymus

*Ik stun kottens boeten
Biej bakker Van Kloeten
En too zag ik deur de roeten
Nen helen mooien stoeten.*

*Ik gung binnen bie Van Kloeten
En zea teagen Van Kloeten:
Verkoop mij zonnen stoeten;
Net zoneen as achter de roeten.*

*Van Kloeten nam nen stoeten
En stopt 'm in nen toeten.
Ik gung met den toeten noa boeten
En keek boeten nog evven in 'n toeten.*

*Too zag ik nen verschimmelden stoeten.
Ik wödden zóó heilig op Van Kloeten
En smeeet den stoeten deur de roeten
Liek in 'n snoeten van **bakker Van Kloeten.***

Opmerking:

Dit vers over bakker Van Kloeten heeft de redactie ontvangen van Annemie Mulder, die het weer van Leo Leurink kreeg en die niet weet hoe hij aan dit gedicht komt.

Oponthoold

*Biej 't klootscheeten op ne stroatbaan in Maander,
Smit nen keerl wied as gin aander.
Mear 't kleutje valt dood
In nen smerigen sloot.
Noe wördt et zeuken met mekaander.*

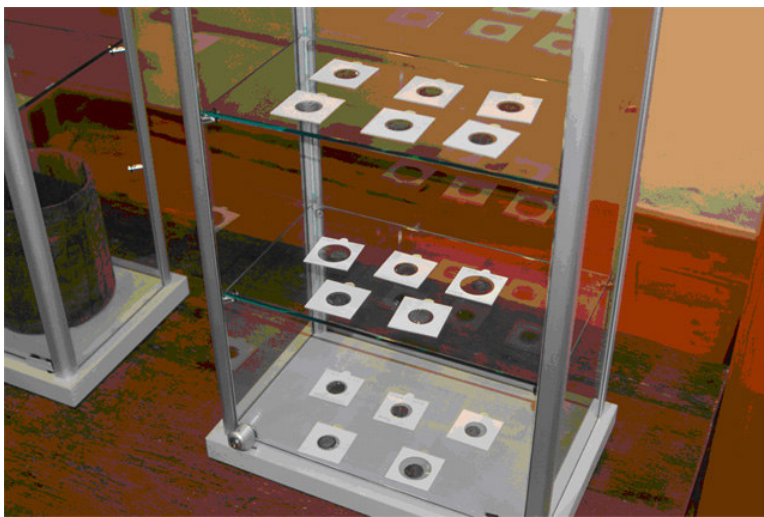
Open Monumentendag 2008

Henk Westerik

De Open Monumentendag is dit jaar gehouden op zaterdag 13 september en stond in het teken van "Sporen uit het verleden". Deze sporen zijn op veel plaatsen terug te vinden, zoals in archeologische vondsten en monumenten, grafheuvels, landweren en borgen, bouwhistorische sporen en de hierbij gebruikte materialen en sporen in het interieur. Wij hebben getracht een deel hiervan nader te belichten.

Expositie in de Oale Schöp

Heel bijzonder op onze expositie was de serie munten (16 stuks) uit de periode van Karel de Grote (768 tot 814 na Chr.), die gevonden zijn in het graf van de Karolingische ridder (1987, Hoefblad).

De muntenverzameling van Borne die in Deventer worden bewaard.

Van de overige vondsten uit dit graf waren wel foto's aanwezig, maar de voorwerpen zijn in een dermate slechte staat, dat vervoer c.q. tentoonstellen op dit moment niet mogelijk is. Restauratie volgt binnenkort.

Overzicht van de tentoonstelling in de "Oale Schöp"

Er konden echter wel diverse bijzondere archeologische voorwerpen worden getoond, die gevonden zijn in Borne, Hertme en Zenderen. Op de bijbehorende kaart was aangegeven waar de vondsten zijn gedaan. Ook werden de vondsten op de Bornsche Maten en de Veldkamp nader toegelicht. Een archeologische verwachtingskaart van de gemeente Borne compleeteerde het geheel.

Fietstocht

Onder leiding van Henk Woolderink heeft een aantal personen deelgenomen aan de uitgezette fiets-tocht. Deze tocht voerde o.m. langs de plek waar het graf van de Karolingische ridder is gevonden en vervolgens langs het spookhuis, het Weleveld, het Graes, de Hondenborgh en de Zenderse Esch. Ook de plek waar Boris, de Bornse mammoet, is opgegraven, werd bezocht. Volgens de deelnemers

is het een bijzonder boeiende tocht geworden.

Opengestelde monumenten

De belangstelling voor de opengestelde monumenten was weer goed. Ook was er dit jaar een aantal jeugdige bezoekers, die informatie inwonen t.b.v. een project op school over Oud Borne.

Fotowedstrijd

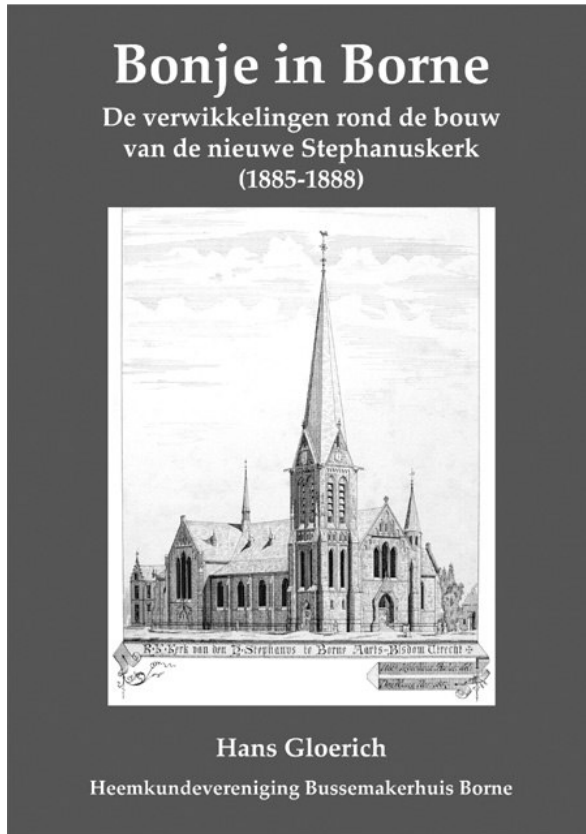
De eerste prijs werd gewonnen door dhr. Nico v.d. Veen uit Boekelo met een foto van de zijkant van de Klopjeswoningen. De tweede prijs is in ontvangst genomen door mevr. Suze van Coesant uit Hengevelde met een foto van de Noordmolen.

De foto's van de prijswinnaars waren tot eind oktober tentoongesteld in de Oale Schöp. Al met al kunnen wij terugzien op een geslaagde Open Monumentendag.

Boekpresentatie

Jan Deckwitz

Het in het eerste nummer *Boorn en Boerschop* van dit jaar aangekondigde boek **Bonje in Borne** is inmiddels verschenen.

De omslag van het boek *Bonje in Borne*.

Het boek gaat in het eerste hoofdstuk in op de verschillende ontwerpen van de Stephanuskerk aan de Stationsstraat en geeft hierbij ook informatie over de ontwerper, architect N. Molenaar.

Vervolgens is de plaats waar de kerk kan komen aan de orde. Er worden vijf verschillende locaties aangegeven en besproken. De pastoor heeft echter de plaats al bepaald maar de parochianen zijn het niet eens met zijn keuze.

De bouwplannen voor de kerk zijn mooi maar van de bisschop mag het wel wat goedkoper zo blijkt uit het volgende hoofdstuk.

Hierna volgt een hoofdstuk over de gevoerde correspondentie en strijd om de uiteindelijke locatie van de kerk. Zeer genuanceerd wordt ingegaan op de stelling-ame en reacties van de pastoor, de

dorpelingen en anderen, waarbij een goed inzicht wordt verkregen in de gang van zaken in het dorp van toen.

Tot slot wordt ook het *Johannesgesticht, zusterklooster en school* aan de orde gesteld. Dit, omdat het gebouw ook een ontwerp is van de architect N. Molenaar.

Dinsdag 23 oktober jl. zijn de eerste exemplaren van het boek officieel overhandigd aan de auteur van het boek, Hans Gloerich en aan de Z.Ew. heer pastoor Th. L. M. M. van der Sman van de Stephanusparochie. De zaal was goed gevuld met zo'n 120 belangstellende leden van de heemkundevereniging en genodigden.

Na het welkomstwoord van de voorzitter gaf de auteur een impressie van zijn onderzoek in de verschillende archieven. Met behulp van een powerpointpresentatie werden hierna verschillende onderwerpen uit het boek gepresenteerd en onderbouwd met een bijbehorend verhaal van de auteur. Hij kreeg hiermee niet alleen de aanwezigen op zijn hand maar wist hiermee de aanwezigen ook zeer te boeien. De feitelijke gebeurtenissen aan het einde van de jaren 1800 die hierbij werden verteld gaven een goed beeld van het leven in een dorp in die tijd.

Na deze inleiding ontvingen Hans Gloerich en pastoor Van der Sman het boek uit de handen van de voorzitter, J. Hassels Mönning.

De voorzitter memoreerde hierbij het werk van de auteur, die in een relatief korte tijd onderzoek deed in verschillende archieven en vervolgens het boek schreef. Ook verwees hij hierbij naar de verhoudingen in het dorp "van toen" waarbij "de herder" van de parochie zich als een gezaghebbend figuur liet gelden. Hij concludeerde hierna, dat hierin het nodige gelukkig is veranderd.

Pastoor van der Sman liet zich in zijn dankwoord niet onbetuigd en schetste zijn visie op de verhouding met parochianen, zoals deze en is. Met en aantal komische noten over de relatie "toen en nu" wist hij een goed beeld te schetsen van de verschillen.

Al met al een zeer geslaagde avond bij de oplevering van een gedenkwaardig boek.

A-j gen hassens hebt, kö-j ze ok neet gebroeken

Van de bestuurstafel

Annemie Mulder

Na de zomervakantie heeft het bestuur zijn taak weer opgenomen, de eerste bijeenkomst was op 20 augustus en hierna is het bestuur met regelmaat bijeen geweest. De open monumentendag en het verschijnen van het boek *Bonje in Borne* hadden een eerste prioriteit. Daarnaast zijn de activiteiten voor 2009 aan de orde geweest.

Maquette Oud Borne

Tijdens de jubileumtentoonstelling van de Vereniging tot beoefening van Regt en Geschiedenis (VORG) te Zwolle is een maquette van Oud Borne tentoongesteld. Een zeer geslaagd optreden van de Heemkundevereniging. Momenteel staat de maquette in het Dijkhuis te Borne. De vereniging heeft de maquette in bruikleen afgestaan.

Boorn en Boerschop

De reacties op de nieuwe *Boorn en Boerschop* zijn zeer positief, een prima resultaat voor de redactie. Er wordt nog gewerkt aan een nieuw redactiestatuut. De redactie is nog steeds op zoek naar iemand die de laatste correctie van het blad op zich neemt. Bestuurslid Jan ter Beke heeft de laatste correctie, van het voor u liggend nummer, op zich genomen.

Boek Bonje in Borne

De heer H. Gloerich heeft de uitgave van zijn boek: *Bonje in Borne*, over de ontstaansgeschiedenis van de bouw St. Stephanuskerk te Borne in de jaren 1885-1888, aan de Heemkundevereniging afgestaan. Het boek is inmiddels uitgekomen en een kort verslag vindt u bij de boekpresentatie.

Open monumentendag

De vereniging heeft ook dit jaar weer meegewerkt aan de organisatie van de open monumentendag. De Commissie Open monumenten heeft weer goed werk afgeleverd. Elders in dit blad vindt u een verslag van deze dag.

Ledenavonden

Hierna vindt u een overzicht van de data en inhoud van de ledenavonden. Het belooft dit jaar een zeer interessant seizoen te worden. De activiteitencommissie heeft weer veel moeite gedaan om interessante onderwerpen te vinden.

Data om te onthouden

7 januari 2009: Nieuwjaarsbijeenkomst. Mevrouw D. Hiddink verzorgt een optreden met gedichten en verhalen rondom nieuwjaarstradities.

10 februari 2009: Algemene ledenvergadering. Aansluitend zal de heer G. Nijkamp op zijn eigen wijze wel en wee uit het verleden van Borne presenteren.

18 maart 2009: Dialectmaand. De heer B. Groot-hengel verzorgt een lezing. Zijn lezing wordt omlijst met een muzikale bijdrage van het trio Foezel dat een aantal Twentse dialectliedjes zal laten horen.

22 april 2009: De heer G. Buis verzorgt een avond omtrent spreekwoorden, ontleend aan oude gebruiksvoorwerpen. Hij breidt het eventueel uit met een quiz of een andere spelvorm.

Alle avonden worden gehouden in de Stefanshof en beginnen om 20.00 uur. Het belooft een zeer interessant seizoen te worden, met een aantal zeer goed bekend staande sprekers.

Het jaarlijkse uitje voor 2009 staat voorlopig gepland op **zaterdag 23 mei (evt. 6 juni)**. De bestemming staat nog niet vast, maar u wordt tijdig geïnformeerd.

Giften aan de vereniging

Van de heer Pol kreeg de vereniging materialen die van het oude graanmuseum stammen. Ook ontving de vereniging van mevrouw Wassens een program-maboekje en krantenartikelen van het koningin-nefeest uit 1937 te Borne. De vereniging is erg blij met deze giften. We willen dan ook graag van de gelegenheid gebruik maken om de leden te vragen de oude voorwerpen, die zichzelf niet meer kunnen of willen bewaren af te staan aan de vereniging. Op die manier kan de vereniging een aardige collectie oude voorwerpen opbouwen.

Een vrouleu hoar trekt meer as 'n span ossens

Nog leverbare uitgaven . . via de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Titel:	Prijs	
	Leden	Anderen
Rond Horst en Hof te Borne (1981)	€ 2,00	€ 2,50
Borne, historie en volksverhalen (1987)	€ 4,00	€ 5,00
Landweren, Borgen & Postwegen (1990)	€ 6,00	€ 7,50
Borne Archeologisch (1995)	€ 4,00	€ 5,00
J.B Schoemaker, een Twentse Heelmeester i.d 19 ^e -eeuw (1999)	€ 6,00	€ 7,50
Veertig jaar later, jubileumuitgave (2002)	€ 6,00	€ 7,50
Periodiek Boorn en Boerschop (diverse nummers)	€ 2,50	€ 3,00
Kadastrale Atlas 1832, Borne / Weerselo (2005), boek met kaartenmap	€ 35,00	€ 40,00
De Hof te Borne (2 ^e druk 2006)	€ 15,00	€ 15,00
De oude kerk van Borne: een eenvoudige hemel op boerenaarde (2006)	€ 22,50	€ 22,50
Bonje in Borne	€ 12,50	€ 12,50

Prijzen zijn exclusief eventuele verzendkosten. Genoemde uitgaven zijn verkrijgbaar bij:

- Mw. R. Blödtner, C. Hilbrinkstraat 56, Borne tel. 074-266 89 08;
- Enkele uitgaven zijn ook verkrijgbaar bij de plaatselijke boekhandel.

**Voor uw taxatie
van
onroerend goed**

in verband met boedelscheiding,
suksessie - verkoop.

Tevens onteigeningsdeskundige en
boerderijen bemiddeling.

J.F.M. Hassels Mönning

makelaar en beëdigd taxateur
Lid Agrarische Sectie

Watertorenstr. 14 - Borne - Tel. 074-661581

**Honderd jaar
ervaring in drukwerk**

HASSINK DRUKKERS HAAKSBERGEN

Handelsstraat 1 - 7482 GW Haaksbergen
Postbus 177 - 7480 AD Haaksbergen
Telefoon (053) 572 17 77 - Telefax (053) 572 62 75
E-mail hdh@hassink.nl